

ÖMER ŞİFÂİ’NİN KİTÂB-I CEVHERÜ’L-FERİD Fİ’T-TİBBÜ’L-CEDİD ADLI ESERİNDE SÖZ VARLIĞI

Aygül ÇETİNKAYA

Sakarya Üniversitesi, Eski Türk Dili Anabilim Dalı, aygul.cetinkaya(at)org.sakarya.edu.tr

Çetinkaya, Aygül. “Ömer Şifâî’nin Kitâb-ı Cevherü’l-Ferîd Fî’t-Tıbbü’l-Cedîd Adlı Eserinde Söz Varlığı”
ulakbilge, 39 (2019 Ağustos): s. 555-584. doi: 10.7816/ulakbilge-07-39-06

Öz

Bu çalışmada 18. yüzyıl Osmanlı hekimi olan Ömer Şifâî’nin Kitâb-ı Cevherü’l-ferid fî’t-tıbbü’l-cedid adlı eserindeki tıp terimlerine dair söz varlığı incelenmiştir. Eser, otuz bir bölüm ve bir açıklamadan oluşmaktadır. Ömer Şifâî, bu eserde genel olarak, çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçların yapım aşamasından ve bu ilaçların hangi hastalıkların tedavisinde kullanılması gerektiğinden bahsetmiştir. İlaç yapım aşamasına gelmeden evvel ilaçların hazırlanmasında kullanılacak olan maddelerin nasıl elde edilmesi gerektiği üzerinde de durmuştur. Madenlerin çıkarılması, suların, yağların, zamların ve sakızların damıtılması, doğadan tuz elde edilmesi gibi konular da aşama aşama açıklanmıştır. Üzerinde detaylı bir çalışma yapılmamış olan bu eser yazar tarafından yüksek lisans tezi olarak incelenmiş olup eserin hacimli olması ve içerik açısından zenginliği sebebiyle eserin tıbbi söz varlığının ayrı bir çalışmada değerlendirilmesine lüzum görülmüştür. Bu makalede eserin bölüm içerikleri ve tıbbi terminolojiye dair kelimeler kökenleri ve anlamları ile verilmiştir. Yapılan bu söz varlığı çalışmasının amacı dönemin tıp alanındaki söz varlığını ortaya koymak ve bu alanda araştırma yapacaklara ve bundan sonra yapılacak olan benzer araştırmalara kolaylık sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler : Tıbbî söz varlığı, Kitâb-ı cevherü’l-ferîd fî’t-tıbbü’l-cedîd, Ömer Şifâî

Makale Bilgisi

Geliş: 29 Nisan 2019

Düzeltilme: 2 Haziran 2019

Kabul: 17 Temmuz 2019

Giriş

Anadolu'da 13. yüzyıldan başlayarak çeşitli alanlarda Türkçe eserler verilmiştir. Bu alanlardan birini de tıp eserleri oluşturmaktadır. Bu alanda yapılan eserler, telif ve tercüme niteliğindedir. 14. yüzyılı takiben ilk Türkçe tıp eserleri verilmeye başlamıştır. Günümüzde de Eski Anadolu Türkçesi Dönemi başta olmak üzere Anadolu'da Türkçe tıp metinleri üzerine ilmi çalışmalar yapılmaya devam etmektedir. Avrupa'daki gelişmeler sebebiyle Türk âlimlerin yönünü Batı'ya çevirdiği 18. ve 19. yüzyıl sonrasında daha çok çeviri eserler yoğunluktadır. Hekim Ömer Şifâi'nin eseri olan Kitâb-ı cevherü'l-ferîd fi't-tıbbü'l-cedîd de 18. yüzyıl Anadolusunun tercüme tıp eserlerinden biridir. Ömer Şifâi, bu eseri 16. yüzyılın büyük hekimi Paracelsus¹'tan tercüme etmiştir. Tercümesinin ikinci varlığında bu eseri unutulmuş sayfalarından cerideyi beyâna yani anlaşılacak şekilde açık bir ifade ile deftere kaydettiğinden bahseder. Ömer Şifâi, tercümenin sebebi olarak hükümdarlara, âyan ve eşrâfa lâyık ve emziceyi kibâra uygun hayırlı sözler olduğunu ifade eder. Eser 18. yüzyılda yazılmış olmasına rağmen Eski Anadolu Türkçesi Döneminin dil özelliklerini yansıtmaktadır. Bu çalışmada Millet Kütüphanesi, Ali Emîri 34 Ae Tıb 77 arşiv numaralı nüsha diğerine göre varak ve satır sayısı hacimli olması ve yazılış tarihi bakımından daha eski olması sebebiyle asıl nüsha olarak kullanılmış, Süleymâniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi bölümünde bulunan 5554 arşiv numaralı nüsha ise asıl nüshanın okunulamayan ya da bozuk olan bazı bölümlerinde başvurulmak üzere yardımcı nüsha olarak kullanılmıştır.

Kitâb-ı cevherü'l-ferîd fi't-tıbbü'l-cedîd'in müellifi

Ömer Şifâi Bursevî (?- M.1155 / 1742)

17. yüzyılın sonlarında Anadolu coğrafyasında önemli bilim insanlarından olan Ömer Şifâi, Bursalı olarak şöhretlenmiştir. Ancak aslen Sinopludur. Bazı kaynaklarda Ömer Şifâi Dede olarak da geçmektedir. Babası İstanbullu Şeyh Hasan Efendi (Şeyh Hasan Fakih) diye bilinmektedir. Aile adları kaynaklarda "Kasabzâde" olarak kaydedilmiştir. Şifâi, kendisini Ravzatü'n-necât adlı eserinin önsözünde "Derviş Ömer Şifâi" olarak tanıtmakta ve ilim öğrenmenin dâimi hayat olduğunu belirtmektedir. Bu eserin son sayfasında ise telif edenin "Ömer Şifâi İbn-i Şeyh Hasan İslâmbuli" olduğunu ifade ederek İstanbullu Şeyh Hasan'ın oğlu olduğunu söylemektedir.

Ömer Şifâi, küçük yaşlarda Konya'ya giderek Mevlevî tarikatına girmiş ve çilesini İstanbul Yenikapı Mevlevihânesi'nde doldurmuştur. Daha sonraki hayatında tıpla ilgilenmeye başlamıştır. Eserlerinde künyesini Ebu'l-Abbâs, nisbesini ise Mevlevî, Derviş, Dede ve Bursevî olarak vermektedir. Şifâi, tıp ilmini geliştirmek amacıyla Suriye ve Mısır'ı dolaşmış, asıl ilmini Şam'da Hanne isimli bir Musevî'den tahsil etmiştir. Bir rivâyete göre de İtalya'ya giderek orada tıp ilmi tahsil etmiştir. Ardından Avrupa'daki tıp alanındaki yeni gelişmeleri öğrenmiştir. Bu gelişmeden sonra Kâhire'de tanışmış olduğu Halveti şeyhinin etkisi ile seyahatten vazgeçip Bursa'ya yerleşmiştir, bir süre sonra da Osmanlı Türkleri tarafından açılan ilk tıp kurumu olan Yıldırım Dârüşşifası'nın başhekimliğine tayin edilmiştir. III. Ahmed'in darüşşifasında baştabiplik yapmıştır. Bu sebeple baştabîb Ömer Şifâi olarak da tanınmaktadır. Bu sırada Bursa'da çağdaşı olan Ali Münşi'ye hocalık yaptığı bilinmektedir. Ölümünden sonra eski Bursa Mevlevihânesi'nin karşısındaki Pınarbaşı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezarı Bursa'da Mevlevihâne karşısındaki kümbetin kible tarafındadır. Mezar taşında "merhûm ve mağfurun-leh tabîb-i hâzîk, Lokman-ı zamân Bursevî Ömer Efendi ruh-ı şerîflerine el-fâtihâ. Sene. 1155 ibâresi" düşülmüştür. Bursalılar'a göre mezar taşı yabancı bir tabîb tarafından yapılmıştır.

Ömer Şifâi, Avrupa'daki gezilerinde öğrendiği Latince ile Batı tıbbını izleyerek özellikle Rönesans'ın 16. yüzyılda yaşamış (1493-1541) büyük hekimi Paracelsus'un etkisinde kalmış ve onunla diğer Batılı yazarlardan yaptığı tercümelerle Osmanlı tıbbına ve kimyânın tıpta uygulamasına katkıda bulunmuştur. Osmanlı tıbbının Batı tıbbına yöneldiği 18. yüzyılda Ömer Şifâi'nin çeviri eserleri yeni tıbbın tanınmasında önemli rol oynamıştır. Bu yüzyıl Osmanlı'da önemli değişimlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde farklı alanlarda Batı bilimindeki gelişmelere paralel olarak devlet ve bilim adamları tarafından birçok yenilik gerçekleştirilmiştir. Bu yeniliklerden biri de Avrupa'da Paracelsus tarafından ortaya atılan 17. ve 18. yüzyıllarda kimyacı ve hekimler tarafından kabul gören iatrokimya çalışmalarıdır. Bu çalışmalar gerçekte varlığın temelini canlı ya da cansız ayrımı yapmaksızın inorganik maddelerden oluştuğu düsturuna dayanmaktadır. Buna göre canlı ya da cansız bütün maddeler özde ortak ana temel maddelerden oluşmaktadır. Canlının cansızdan farkı, sadece oluşumundadır. Osmanlı'da bu yaklaşımı tanıtan ve onun en

¹ Asıl adı Philippus Theophrastus Bombastus von Hohenheim(1493-1541)'dir. İsviçreli hekim ve kimyagerdir. 16. yüzyılın önemli bilim adamlarından ve bu yüzyılda modern tıbbın kurucularından biri olduğu kabul edilir. www.sozkimi.com,01.10.2019, 00.13

önemli iki temsilcisi olarak kabul edilen bilim adamları; Bursalı Ömer Şifâî ve Ali Münşî'dir. Doğu dillerinden Arapça ve Farsçayı iyi bilmesine rağmen bunu yeterli görmeyip Batı dillerinden Fransızca ve Latinceyi de öğrenmiştir. Osman Şevki (Uludağ), Beşbuçuk Asırlık Türk Tababeti Tarihi (Şevki Uludağ 1925: 163). adlı kaynakta Ömer Şifâî için "tıbbımızı geliştirmek için çok çalıştı, eski ve yeni tıp arasındaki farkı ayırt edenlerin başında gelir" demektedir. Ölüm tarihi bazı kaynaklarda 1742 bazı kaynaklarda ise 1746 olarak geçmektedir. Ömer Şifâî'nin eserlerinin mevcüdiyetinden 1984'de Türk Tıp Tarihi kongresi'nde "Bursalı Ömer Şifâî" başlığı altında bahsedilmiştir.

Millet Kütüphanesi Nüshası, Ali Emîri 34 Ae Tıb 77 / 1/b-a/2 varakları.

Eserin nüshaları

Eserin tespit edilen Türkiye'de on ve Avrupa'da iki nüsha olmak üzere toplamda on iki nüshası bulunmaktadır.

İstanbul nüshaları:

Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Efendi, Tıp, (nr. 77: Arap-nesih 82 varak, 21str.)

İstanbul Üniversitesi Ktp. TY, (nr 7107)

Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye nr. 1020

Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü'nde (nr.5553: nesih 139 varak, 25str.)

Nuruosmaniye Kütüphanesi, (nr.3497: nesih 75 varak, 17str.) ve (nr. 3498: nesih 61 varak, 24 str.)

Arkeoloji Müzesi, (nr. 735: nesih 116 yaprak, 31×16,5 (23,5×10) cm 27 str.) İstinsahı müellif tarafından Muharrem 1112 de düşünülmüştür.

Ali Emiri Tıb, (nr. 78: nesih 66 yaprak, 19,9×11,5 (15,4×7,5) cm 19 str.) İstinsahı H. 1112'de yapılmıştır.

Çorum nüshası:

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi'nde (nr.2915/3: nesih 42 varak, 19str.) "Müfredât-ı Tıb" adıyla kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır.

Manisa nüshası:

Manisa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler bölümünde (nr. 5337: nesih 108 varak, 22str. Rüstem-zâde Ahmed Efendi'nin vakıf kaydı vardır.)

Avrupa nüshaları:

Eserin Avrupa'da İngiltere British Museum Library'de bir nüsha ve Götz nr. 420 nesih 183 yaprak, 22* 14,5 cm. 23 str. Cat. XIII. 403 de kayıtlı bir nüsha olmak üzere iki nüshası mevcuttur.

Eserin içeriği

Eser toplamda otuzbir fasıldan yani bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci faslı 4/b ve 11/b varakları arasındadır ve bu fasılda hazım için kullanılan cevâriş denilen macunlar ve ferahlık veren iç açıcı ilaçların yapımı ve hangi hastalıkların tedavisinde kullanılması gerektiği anlatılmıştır. İkinci ve üçüncü fasıllar 11/b ve 23/b arasındadır. İkinci fasılda macun ve ıtrifiller üçüncü fasılda müleyyin ve müşilat denilen hazım için kullanılan macunlar bulunmaktadır. Dördüncü fasıl 23/b ve 25/a varakları arasındadır ve ayaric denilen, her hekimin kendi adı ile anılan macunların yapımı anlatılmaktadır. Beşinci fasıl 25/b ve 29/a varakları arasındadır ve burada tiryak denilen zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan panzehir macunlar bulunmaktadır. Altıncı fasıl 29/a ve 30/a varakları arasındadır ve burada lauk denilen ve yalanarak kullanılan her hekimin kendi adı ile anılan macunları vardır. Yedinci fasıl 29/a ve 34/a varakları arasındadır ve burada hulâsa diye adlandırılan ve çeşitli hastalıklara iyi gelen terkipler bulunmaktadır. Sekizinci fasıl 34/a ve 39/a varakları arasındadır ve burada tohum ve baharatlardan elde edilen haplar yer almaktadır. Dokuzuncu fasıl 39/a ve 42/a varakları arasındadır ve burada aksırtıcı terkip ve toz ilaçlar bulunmaktadır. Onuncu fasıl 42/a 45/a varakları arasındadır ve burada kurs denilen yuvarlak şekilde hazırlanan ilaçlar anlatılmıştır. On birinci fasıl ve on ikinci fasıl 45/a ve 49/a varakları arasındadır on birinci fasılda fitiller ve göze çekilen sürmeler, on ikinci fasılda ise şerbetler, bal ve sirke ile yapılan devalar açıklanmıştır. On üçüncü fasıl 49/a ve 53/a varakları arasındadır ve burada su ve iç yağlarının damıtılması ile oluşan terkipler ve hangi hastalıklara iyi geldiği üzerinde durulmuştur. On dördüncü fasıl 53/a ve 55/b varakları arasındadır ve burada cevherlerin yani özlerin damıtılması ve hangi hastalıklara iyi geldiği anlatılmıştır. On beşinci fasıl 55/b ve 57/b varakları arasındadır ve burada kuru otlardan elde edilen yağların damıtılması ve faydaları üzerinde durulmuştur. On altıncı fasıl 57/b ve 58/b varakları arasındadır ve yağların, sakızların, zamkların ve suların damıtılması ve faydaları konu edilmiştir.. On yedinci fasıl 58/b ve 60/a varakları arasındadır ve burada madenlerin damıtılması işlemi anlatılmıştır. On sekizinci fasıl 58/b ve 61/a arasındadır ve burada yağların damıtılması ve bal mumu elde edilmesi işlemi izah edilmiştir.. On dokuzuncu fasıl 61/a ve 64/b varakları arasındadır ve burada yağların damıtılması ile terkipler elde edilmesi üzerinde durulmuştur. Yirminci fasıl 63/a ve 64/b varakları arasındadır ve burada pelesenk ağacının damıtılması açıklanmıştır. Yirmi birinci fasıl 64/b ve 66/a varakları arasında bahsedilmiş ve çeşitli maddelerin çözülmesi izah edilmiştir. Yirmi ikinci fasıl 66/a ve 68/a varakları arasında verilmiş ve yağların pişirilmesi yolu ile elde edilen terkipler üzerinde durulmuştur. Yirmi üçüncü fasıl 68/a ve 70/b varakları arasında verilmiş ve burada ise tuzların elde edilmesi açıklanmıştır.. Yirmi dördüncü fasıl 70/b ve 72/a varakları arasındadır ve burada kaynatılarak arıtılan şaraplar ve madenlerin çıkarılması üzerinde durulmuştur. Yirmi beşinci fasıl 72/a ve 73/b varakları arasındadır ve burada panzehir elde edilmesi anlatılmıştır. Yirmi altıncı fasıl 73/b ve 75/a varakları arasındadır ve burada kireçleştirme işlemi üzerinde durulmuştur. Yirmi yedinci fasıl 75/a ve 76/a varakları arasındadır ve burada çeşitli bitkilerden elde edilen merhemler tarif edilmiştir. Yirmi sekizinci fasıl 76/a ve 77/b varakları arasındadır ve burada merhemle yaraya sarılan sargı yani yakılar konu edilmiştir. Yirmi dokuzuncu fasıl 77/b ve 78/b varakları arasındadır ve burada Türkçe civa denilen madenin çıkarılması işlemi açıklanmıştır. Otuzuncu fasıl 78/b ve 79/b varakları arasındadır ve burada iksirler yani faydalı şuruplar anlatılmıştır. Otuz birinci fasıl 79/b ve 80/b varakları arasındadır ve burada cevherlerin yani özlerin renklerinin isimlendirilmesi ve tohum özleri izah edilmiştir.

Eserin söz varlığı

Metnin sözlüğünü toplam 34599 kelime sayısı ve 5275 madde başı oluşturmaktadır. Fakat bu çalışmada söz varlığı verilirken, eser bir tıp metni olması sebebiyle tıbbi terminoloji ile bağlantılı olduğu düşünülen söz varlığı değerlendirilmiştir. Tıbbi terminolojideki sözcük kökenlerinin oransal dağılımı sonuç kısmında verilecektir. Sözlükte bazı terimlerin -mesela bitki adı gibi – kolay anlaşılır olması gerekçesiyle birden fazla dildeki karşılığı verilmiştir. Çünkü bir bitkiyi ele almak gerekirse, bir yöre ya da bölgede bir bitkiye verilen ad başka bir yerde farklı bir isimle anılmaktadır. Sözlük hazırlanırken Türkçe olan kelimelerin kökenini vermeye gerek görülmemiş ve bazı kelimelere gelen Türkçe ekler sebebiyle kelime bu dilden kabul edilmiştir.

Bitki adları

‘**acüvü’t-temr** : < Ar./ acvü’t-temr-i hindî: Bir tür Hind hurması çeşidi. Humr ve humar ve sabbar diye de bilinir. Halk arasında demür hindî denir.

‘**adesî** : < Ar. / mercimek, bülsün.

adhır : < Ar. / azhır, Mekke ayrığı ve Kâbe samanı diye bilinir. Hilâl-i me’munî de denir.

‘**afş** : < Ar. / mazi. Farsça mâzû denir. Kekre diye de bilinir..

afsentîn : < Gr. / Türkçe pelin otu, yavşan otu diye bilinir. Anadolu’da yirmi kadar türü olan ve veronika denilen bir bitkidir. Tıp dilinde milh-i afsentin denilen ise pelin tuzudur.

ağaç kavunu : < Ar. ütrüc, ekşisine hummâz-ı ütrüc, kabuğuna kısr-ı ütrüc, çekirdeğine bezr-i ütrüc ve habb-ı ütrüc denir.

aķākıyā : < Gr. / akasya ağacı (Acacia). Karaz denilen ağaç. Şevketü’l-Mısıriyye de denir. Bu ağacın yemişinin usâresidir.

aķākîr : < Ar. / ‘aķākîr: İlaç yerine kullanılan kökler.

aķcivān : civan perçemi.

‘**aķırķarhā** : < Ar. / üdü’l-ķahr da denir. Meşhūr ve maruf köktür. Pire otu, nezle otu diye de bilinir.

aķsūn : < Yun./Arapça, re’sü’s-şeyh; Türkçe koca başı, derler.

anāğālīs : Yun./ Türkçe sütlük otu olarak bilinir. Halk arasında horoz ibiği denir.

anār : < Far. / nar.

‘**anberbāris** : < Ar. / aslı emberbāristir (emīr bāris), berbāris ve ‘ūd-ı rīhh de derler. Türkçe’de kadın tuzluğu olarak bilinir. Farsça zirişk denir, tohumundan yemek imal edilir ve tıbbda zirişkiyye denir.

ancelīķā : < Frenk. / Türkçe melâ’ike kökü denir. ‘**anzurūt** : < Ar. / Farsça Gözotu(Astragalus sarcocolla). Enzurūt olarak da bilinir. Arapça kühl-ı Fārisī, Kirmānī ve tiryākū’l-‘ayn da denir. Dikenli bir ağacın zamkıdır. Fars ve Kirmān (İran) illerinde yetişir. Biri kızıl, biri aktır.

arpa : arpa.

‘**arţanīsā** : <Ar./ buhūr-ı Meryem kökü ve domuz ağırşığı olarak bilinir. Farsça gilīm-goş denir.

āsāliyūn : / Bu isimle maruf bitki adıdır.

asārūn : < Gr./ nārdīn-i berri olarak bilinir, Türkçe çeng otu/ kedi otu denir. Arapça da haşīšetü’s-sinnevr denir.

‘**aşāyü’r-rā’ī** : < Ar. ‘aşā’ü’r-rā’ī , Türkçe çoban değneği denilen bir ottur.

aşlu’l-fāvāniyā : < Ar. / ayıgülü. Fāvāniyā kökü. ‘Udū’s-salīb ve verdū’l-hamīr olarak da bilinir. Türkçe şakayık köküdür. Çiçeğine zehre-i fāvāniyā denir.

aşlü’l-füvveyyü’s-şabbāğīn : < Ar. / ‘urūku’s-sabbāğīn olarak da bilinir. Türkçe kızıl boya kökü denir.

aşlü’l-ancelīķā : < Frenk./ Türkçe melâ’ike kökü. aşlü’l-angelīga, aşlü’l-ancelīķā diye de geçer.

aşlü’l-ās : < Ar./ mersin ağacı kökü. Asl-ı berri olan türüne Türkçe dur da bak derler. Her dem bahar da denir.

aşlü’l-cezer : < Ar. /havuç.

aşlü’l-cūmcūm : < Ar./ Türkçe karakoz denilen bitkinin köküdür.

āslü’l-çintıyānā : < Lat./ çentiyana(Gentiana lutea), Türkçe yılan otu derler.

aşlü’l-encibār : < Ar. / kızıl behmene benzer bir bitkinin köküdür.

aşlü’l-fāşirā : < Ar. /Türkçe ören gülü veya ak asma denilen bitkinin köküdür.

aşlü’l-faţr : < Ar. /Türkçe ak mantar, delüce mantar denilen bitkinin köküdür.

aşlü’l-fevāşıl : < Ar. / bu isimle anılan bir bitkinin köküdür.

aşlü’l-helyūn : < Ar. /Türkçe kuşkonmaz denir.

aşlü’l-hindibā : < Ar./ hindubā; Türkçe hindiba salata, güneyik ve kāsni denilen bir bitkinin köküdür.

aşlü’l-īrsā : < Far. / Türkçe göksüsen, mavi zambak kökü.

aşlü’l-ķarolīnā : < Ar./ Frenk. Türkçe derya yosunu, mercān otu.

aşlü’l-kerefis : < Ar. / kereviz.

aşlü’l-luffāh : <Ar. / adamotu, kankusturan. Halk arasında ‘abdū’s-selām derler.

aşlü’l-maķdenōs : < Gr. / ma’denōz kökü.

aşlü’l-müşk : < Ar. / fūdenc-i cebelī de denilen bir bitkinin kökü.

aşlü’l-vec : < Ar. /Türkçe egir derler.

aşlü’n-neţāfilūn : < Yun. / bentāfilun. Türkçe beş parmak derler.

aşlü’r-rāziyāne, aşlü’r-rāziyānec : < Ar./Far. / Arapça şimār ve şemer de denir. Raziyan-e Rumī denilen enīsūn köküdür. Far. Rezene otu kökü (Radix foenicolum vulgare).

- aşlû's-sâtiiryûn** : < Lat. / Arapça hasyü's-sa' leb; Türkçe sāleb diye bilinen bitkinin köküdür.
- aşlû's-sâtiiryûnû't-tarî** : < Lat. / Arapça hasyü's-sa' leb, Türkçe sāleb diye bilinen bitkinin kökü.
- aşlû's-sereḥs** : < Ar. /Far. / serḥes; kuzgunotu, namâz-bür(İbn-i Şerif). Türkçe Eyrelti denir.
- aşlû's-sûs ,aşlû's-sûsen** : < Ar. / Türkçe meyan kökü denilen bitkinin köküdür.
- aşlû's-sûsü'l-lâjverdi** : <Ar. / Türkçe meyan kökü denilen bitkinin köküdür.
- aşlû's-şekâkul** : < Ar. /yabani havuç.
- aşlû's-şekâkulü't-tarî** : < Ar./ taze yabani havuç.
- aşlû't-terâgeyûn** : < Ar./Yun. / bu anılan meşhur bir bitkinin köküdür.
- aşlû't-tûrmantilâ** : < Lat. / Türkçe sarı topuzluk olarak bilinen bir bitkinin köküdür.
- âsmân** : < Far. / bu isimle bilinen bir bitki.
- âsû'l-berri** : < Ar. / Mersin ağacıdır.
- a'şâb** : < Ar. / taze otlar.
- ayruk çiçegi** : < /Ar. sîl ve necîl. Türçe yer saparnası olarak bilinir.
- ayruk otı** : < / sîl ve necîl. Türçe yer saparnası olarak bilinir.
- ayva** : < Ar. / sefercel. Farsça kesr-i bâ, sükûn-ı hâ ve bih denir ve tıpta şarabına mey-bih denir.
- 'azebe** : < Ar. / semeretü'l-esl. Yemişli ılgının yemişidir. Farsça gezmâzek denir.
- azḥar** : < Ar. /faḳḳâḥ türüdür. Türkçe tomurcuk.
- azḥar** : < Ar. / Rum azharı olarak bilinir.
- bâbûnec** : < Far. / bâbûne olarak bilinir. Türkçe pâpâdyâ denir.
- bâdem, bâdâm** : < Far. /Ar. / tatlı bādeme levz-i hulv ve acısına levz-i mürr denir.
- bâdıncânü'l-levn** : < Ar. / bādincân, patlıcan.
- bâdrencibûye** : < Far. / oğul otu, bādrenbûye ve bādrenbûye derler. Arapça baklatü'l-ütrüciyye ve müfferihü'l-kalb derler. Bazı yerlerde kovan otu da derler.
- bakla** : < / bâkılâ, bakla.
- baklatü'l-ḥamkâ** : < Ar. / semiz otu.
- baldurıkara** : < / küzberetü'l-bîr, şa'rü'l-arz, şa'rü'l-kilâb ve şa'rü'l-hanâzîr, ca'detü'l-kînâ, lıhyetü'l-himâr, sâkü'l-esved ve sâkü'l- vasîf denir. Farsça persiyâvşân denir.
- bancârü'l-kibrîr** : < Ar. / şevender, şelcem-i ahmer denir Far. çügündür. Türkçe pancar.
- başalü'l-ebyaż** : < Ar. / beyaz soğan.
- başalü'l-ekl** : < Ar. / Bu isimle anılan soğan türü. Ekl: yeme, yemek.
- başalü'l-'unşul** : < Ar. / ada soğanı.
- baṭrâsâliyûn** : < Gr. / taşlık kerefisi, fatrâsâliyûn da denir. Halk arasında magdenos, ma'denoz ve bazı yerlerde de indî ma'denüvâz derler.
- beḥmen** : <Far. / iki çeşittir birine beḥmen-i ebyaz birine beḥmen-i ahmer denir. Turpa benzeyen ve kavza kökü denilen bir ottur.
- belâdur** : < Far. / belâdır ağacı. Arapça habbû'l-fehm, Yunanca enkardiyâ denir.
- belesân** : < Far. / pelesenk ağacı, balsama ve bu ağacın yağıdır.
- belîlec** : < Far. /belîle otu.
- benc** : <Ar. / sîkrân, bengilik otu, kırmızı tatula. Tohumuna bezr-i ban denir. Türçe ban tohumu olarak bilinir.
- benefsec, benefsenc, benefşe, benefşec, benefşenc, benefşenç** : < Far/ Ar. / menekşe, menevşe, benefşe.
- benṭâfilun** : < Yun. / Türkçe beş parmak derler.
- berber aşması** : < / bâş-şumînâ olarak bilinir.
- berfe** : < Far. / zehri berfe olarak bilinen bir çiçek türüdür. Karda olur.
- besbâse** : < Ar. / bu isimle meşhurdur. Mesed de denir. Küçük Hindistan cevizidir.
- besfâyic** : < Ar. /bepâye (polypodium vulgare). Türkçe çıyan otudur.
- besfâyicü'l-ḳurṭum** : < Ar. / uspur tohumu ve çıyan otu türünde bir bitkidir.
- bezir** : < Ar./ tohum, ekilecek tane.
- bezrû'l-basal** : < Ar. / soğan tohumu.
- bezrû'l-circîr** : < Ar. /s u kerdemesi ve su teresi tohumuna denir.
- bezrû'l-ḥarbak** : < Ar. / kara çöpleme, karaca ot tohumu veya kar çiçeği olarak bilinir.
- bezrû'l-ḥarmel** : < Ar. / üzerlik tohumu, yüzerlik, keçi sedefi. Farsça ispend, sipend ve sipendân denir.
- bezrû'l-ḥass** : < Ar. / marul tohumu.
- bezrû'l-ḥaşḥâşü'l-ebyaż** : < Ar. / beyaz haşhaş tohumu.
- bezrû'l-helyûn** : < Ar. / kuşkonmaz tohumu.

- bezrû'l-hindibâ** : <Ar. / hindibâ tohumu.
- bezrû'l-hubbâzî** : < Ar. / ebe gömeci tohumu.
- bezrû'l-hummâz** : < Ar. / labada, kuzu kulağı.
- bezrû'l-ḥurf** : < Ar. / tere tohumu, Arapça, habbû'r-reşâd da denir. Farsça, sipendân denir.
- bezrû'l-iklîlû'l cebel** : < Ar. / büberiye, biberiye tohumu.
- bezr-i kettân** : < Ar. / keten tohumu.
- bezrû'l-köstîkûn** : <Ar./ kostikun tohumu.
- bezrû'r-râziyâne** : < Ar. Far./ Ar. Şimâr, şemer ve raziyâne-i Rûmî olarak bilinir.
- bezrû's-sezâb** : < Ar. / sedef tohumu, baganos, su kerdemesi, su teresi.
- bezrû's-şevketü'l-mübâreket** : < Ar. / Farsça kardüsent denir. Halk arasında kârdesentu denir.
- bittîḥ** : < Ar. / kavun ve karpuz için kullanılır. Karpuz bittîḥ-i hindî ve bittîḥ-i ahzar denir. Farsça harbûze-i hindî ve hinduvâne denir.
- bostânî, bûstânî** : < : Far. / yabani olmayan, kültür bitkisi; yetiştirilen.
- boz çiçeği** : < / büyük vücutlu bir çiçektir. Saksıda yetişir. Yerden 3 karış yüksekliğinde top top beyaz çiçeği olur.
- buḥûr-ı meryem** : < Ar. / devetabanı bitkisi. Köküne hubzü'l-meşâyih, hubzü'l-kurûd ve 'artanîsâ denir. Türkçe domuz ağırşığı; Farsça şalgamek olarak bilinir.
- bûşîr, bûsîrâ** : < / Türkçe sığır kuyruğu denilen ottur. Latince berâlîsiyâ denir.
- buvvâ, bevvâ** : < Ar. / Hindistan cevizi.
- Büberiye** : < Ar. / iklîlû'l-cebel diye bilinir.
- ca'de** : < Ar. / Yunanca kavliyûn denir. Sa'ter çeşidindendir. Bazıları 'anberbüy denilen çiçeğin tohumuna derler.
- can otı** : < / bu isimle anılan ot türüdür.
- caşû'l-hindibâ** : < Ar. / bu isimle anılan hindibâ türüdür.
- cedvâr** : < Ar. / safran kökü. Farsça jedvâr ve mâh-ı perviz denir.
- cevherü'l-kâfûr** : < Far./Ar. / kâfûrî ismiyle bilinen bitkinin özüdür.
- cevherü'l-mürr** : <Far./ Ar. / Mürr-i sâfî diye bilinir, mirra denen Arabistan'daki bir ağacın zamgının özüdür.
- cevherü'z-za'ferân** : < Far./ Ar. / safran özü.
- cevsü's-serv** : < Ar./Far. / servi kozalağı.
- ceviz** : < Far. /ceviz. Arapça hasf ve Yunanca kâsîlis ve Mısırlılar şubekî derler. Türkçe zamm ve koz denir.
- cezer** : < Ar. / havuç. İnde'z-zürefâ ve zencebîl-i Rûmî diye de bilinir.
- cırcîre** : < / cırcır, su kerdemesi, su teresi. **cülcülân** : < / Türkçe susam, simsim.
- cülnâr** : < Far. / gülnâr, rummânü'l-ber.
- cümcüm** : < / Türkçe karakoz; Latince senfîtaştır, sagîri ve kebîri olur.
- çıntıyânâ** : < Lat. / halk arasında çıntıyâne denir. Yılan otu ve dağ eveleği olarak da bilinir.
- çiçek** : < Far. / çiçek.
- dâr-ı fül'fül** : < Far./ Ar. / halk arasında bu isimle meşhurdur. Mısırlılar 'ırkû'z-zeheb ve eznâbü'l-harâdîn derler.
- dârçîn** : < Far. / tarçın. Arapça, dârsînî derler.
- dâr-ı şîşa'an** : < Far./Ar. / kara çalı diken, şimşek ağacı, 'ūd-ı frengî, kandül ve üdü'l-bark isimleri ile de zikredilir.
- dârü's-şaleb** : < Ar./ hasyü's-sa'leb; Latince sâtiryûn denir.
- demü'l-ahaveyn** : < Ar. / demü'l-ahaveyn, Demü't-tinnîn ve demü's-su'bân da denir. Ejder kanı anlamına gelir. Türkçe iki kardaş kanı ve Farsça Hun-ı siyâvşân derler. Bazı kimseler Hind ağacının zamgıdır demişlerdir. Bazı kimseler de Sakutura berriyyesinde olan bir bitkinin usaresidir sabr da oradan gelir bu sebeple sabr-ı üskuturî derler, demişlerdir.
- deve diken** : < / Farsça, üstür-gâz diye bilinir. Şevkü'l-cemel demektir. Arapça lahlâh ve müreyr ve şârib-i 'anter derler.
- durûnc-ı 'akrebî** : < Ar. / çıyan otu.
- düfes** : < Yun. / Arapça haşîšetü'l-berâgîs veya haşîšetü'l-kumîle denir. Türkçe pire otu anlamına gelir.
- dûkû** : </ bezr-i cezer, Türkçe yaban havucu tohumudur.
- Ebem gömeci** : < / ebe gömeci, Arapça hubbâzî; Farsça tûle ve hariv denir.
- efrâciyâ** : < / Türkçe göz otu derler. Çilektir.

- eftimün** : < Gr. / Türkçe gelin saçı denir. Kıl otu, bağ boğan, serent diye de bilinir.
- emlec** : < Ar. / amlac otu.
- emşübe** : < / aşkar-ı emşübe isminde bir bitkidir.
- encere** : < Far. / ısırgan otu.
- encibâr** : < Ar. / encübâr, beşparmak otu.
- endecâk** : < / berber asmasıdır.
- engîr** : < Far. / engür, üzüm.
- enîsün** : < Far. / anason.
- esķabyüzâ** : < Frenk. / Türkçe giciyik otu derler. Yunanca senderitis denir.
- esķîl** : < / eskîl, basalü'l-unsul olarak bilinir. Türkçe ada soğanı derler.
- eşne** : < Ar. / ağaç yosunu.
- ezhâr** : < Ar. / çiçekler.
- fakķâh** : < Ar. / her otun ve ağacın çiçeğine itlak olunur. Türkçe tomurcuk derler.
- farâsiyün** : < Ar. / yabâni pırasa (Allium porrum). Türkçe it siki denir.
- fâşirâ** : < / hezâr-ceşân ve kerîmetü'l-beyzâ derler. Türkçe ören gülü ve ak asma denir. Meşhur olan köküdür. Semiz kabak diye bilinir.
- fatrâsâliyün** : < Gr. / yabani kereviz (Petroselinum oreoselinum). Batrâsâliyün denir.
- fâvâniyâ** : < Ar. / ayı gülü, şakayık (Paoenia officinalis). Udü's-salîb ve verdü'l-hamîr derler.
- felğamûnî** : < / bu isimle bilinen bitki adı.
- fencengüş** : < Far. / pencengüş, Türkçe beşparmak, ayıt ağacı ve ayıt tohumu denir, tohumuna habbü'l-fakd ve semeretü'l-pencengüş denir.
- ferfiyün** : < Ar. / ferbiyün diye bilinir, sütleğen otu ve bundan elde edilen zamktır.
- feslegen** : < Gr. / feslügen, fesleğen, Arapça reyhan derler. Farsça ism-i şâh-sifermdir.
- funduk** : < Far. / fındık.
- fustuķ** : <Ar. / fıstık. Arapça habbü's-sanavber de derler.
- fû** : < Ar. / Girit sümbülü, büyük kedi otu (Valeriana dioscorides). Yaban sümbülü.
- Füdenc, fütenc** : < Far. / Arapça hıbak, Türkçe yarpuz, su yarpuzu ve yaban nânesi de denir. Çok çeşidi vardır. Yunanca gulîcen denir. Nehrî, cebelî ve bostânî olur Hıbâku't-timsah da derler. Cebelisine müş-i taramşîc derler. Bostânîsine na'na' derler. Nehrîsine füdenc-i nehrî derler.
- fütencü'l-cebelî** : < Far./ Ar. / müşk-i taramşîc olarak bilinir. Dağ yarpuzudur.
- fücil** : < Ar. / fecl, fecel. Türkçe turp derler.
- fül'fül** : < Ar. / Türkçe kara büber ve ak büber derler. İki türü vardır. Fülful-i esved ve fülful-i ebyaz.
- fülüs** : < Ar. / bûsîr, Türkçe katır kuyruğu derler.
- ğâfiş** : < Far. / Koyun otu, kuzu butrağı derler.
- gelincük** : < / gelincik çiçeği (papaverrhoeras).
- gül** : < Far. / gül (Rossa canina).
- günlük (g)** : < / günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk. Ak günlük (boswelia), kara günlük (cortex styracis). Olmak üzere iki türü bulunur.
- habbetü's-sevdâ** : < Ar. / çörekotu, çeşmezen.
- halidüniyâ** : < Yun. / haldüniyâ. Türkçe hilâliyye ve kırlangıç otu derler.
- hallü'l-ebyaz** : < Ar. / beyaz susam.
- hamâmâ** : <Ar. / Ermenden gelir çok yapraklı bir otdur. Yunanca âmün derler. Üzüm çubuğuna benzer bir ağaçtır.
- hançal** : < Ar. / Ebû Cehil karpuzu denilen portakal büyüklüğünde meyvası çok acı ve iç sürdürücü olan bir bitki(Citrullus colocynthis).
- har** : < Far. / diken.
- harâzü's-şahrâ** : < Ar. / İbn-i Baytar'dandır. Mısırlılar, hınnâ'-i Kureyş derler. Frenkler apâtika derler. Türkçe ciğer otudur. Bazı kimseler kaya kınası ve taş kınası derler.
- harbak** : <Ar. / harbak-ı esved ve harbak-ı ebyaz olmak üzere iki çeşittir. Karasına kara çöpleme ve karaca ot da derler. Beyazına da ak çöpleme ve kar çiçeği derler. Bu bitkinin köküdür.
- harmel** : <Ar. / üzerlik, keçi sedefi diye bilinir. Yüzerlik de derler. Farsça ispenç ve spend ve spendân derler.
- has** : < Ar. / ot kırıntısı, çerçöp
- haşelbân** : < / bu isimle ma' ruf bir bitkidir.
- hass** : < Ar. / marul. Bezr-i hass (marul yağı), bezr-i sezab (sedefotu yağı).
- hâşâ** : < Ar. / Türkçe kekik derler. İbn-i Şerif'te boz süpürge olarak geçer.

ḥaṣḥbū'd-dıbbk : < Ar. / Türkçe burç ağacı derler. Ökse ağacında olur.

ḥaṣṣetū'l-melik : < Ar. / ma' ruf bir ottur.

ḥaṭme : < Ar. / hatem çiçeği, hatmî olarak geçer. Tohumu ve kökünün kabuğu dahi kullanılır. Tohumuna bezr-i hitmî ve kökünün kabuğuna kısr-ı asl-ı hitmî ve çiçeğine zehre-yi hitmî denir.

ḥavāme : < / havceme, verd-i ahmer manasındadır, Türkçe kırmızı gül denir.

ḥayyū'l-ālem : < Ar. / hayy-i ālem, sinir otu, bağa yaprağı da derler. (Plantago major, plantago media). Yunanca ābrūn derler. Daimi hayat manasındadır. Sagîr ve kebîri olur. Türkçe kaya koruğu derler. Şeyh davud, ālūdene diye isimlendirilir, demiştir. Bazı tercümelerde Cuma köpüğü diye isimlendirilmiştir. İstanbul'da ise kulak otu ve yara otu diye bilinmekte imiş.

helīlec : < Far. Ehlīlec, Beş çeşittir. Helīlecāt-ı hamse denir. Bunlar: helīlec-i asfer, helīlec-i esved kâbilî, emlec, belīlec'dir.

helyūn : < Ar. / Türkçe koşkonmaz denir.

heyyū : < Far./ Ar. heyyū fārīkūn; Türkçe kılıç otu ve yara otu derler.

ḥıltīt : < Ar. / kadı ağacı, şeytan boku (Ferula assa-foetida), Arapça zamgu'l-encüzān derler.

ḥımmaş : < Ar. / Türkçe ve Farsça'da nohūd.

ḥınṭa : < Ar. / kamh, Türkçe buğday; Farsça gendūm derler. Ve suda pimiş kabuğu çıkmış budaya Arapça deşîşe ve burgul derler. Halk arasında bulgur denir.

ḥırva : < Ar. / Türkçe kene tohumu derler.

ḥıṣrım : < Ar. / Türkçe koruk Farsça gūre derler

ḥıtmî : < Ar. / hatem çiçeği, genelde hitmî zikredilse de kasdedilen yaprağıdır.

ḥıyār : < Ar. / hıyar, kıssā olarak da bilinir.

hibābū'l-kānūn : < Ar. / hibāb; tohum, . Hibābū'l-kānūn, bu bitkinin tohumu anlamında kullanılmaktadır.

hindibā : < Ar. / berri ve bostanî olmak üzere iki çeşittir. Bostanisi birkaç çeşittir. Hindibā-yı bakl ve belhiyye. Türkçe salata derler. Berrisi iki çeşittir. Handerili ve tarhaşkūn. Bu türüne de Türkçe güneyik ve kāsñi derler. Yaban marulu diye de bilinir (Cichorium endiva).

Hindistan cevizi : < / cevz-i hindî ve nārçıl.

ḥitābî : < Ar. / cedvār-ı hitabî, Farsça jedvār ve mäh-ı pervîz derler. Bu bitkinin bir türüdür.

ḥubbāz : < Ar. / ebeğümeci.

ḥulbe : < Ar. / Türkçe boy tohumuna derler. Çemen otu diye de bilinir(Trigonella foenum-graecum).

ḥummāz : < Ar. / kuzululağı. Berrisi ve bostanisi olur. Berrisine silk-i berri derler. Türkçe labada denir. Bostanisine kuzu kulağı derler. Şarab-ı hummaz: Kuzu kulağı şerbeti demektir. Ekşi bir ottur.

ḥummāzū'l-ūtrūc : < Ar. / hummāz-ı ūtrūc, ağaç kavunu ekşisine derler. Ve Mısır'da olan hummazdır ki bu diyara şerbeti gelir. Hummaz şerbeti derler Arapça estebūb derler.

ḥurf : < Ar. / habbū'r-reşād derler. Türkçe tere ve semizotu; Farsça sipendān derler. Bir de ḥurfe vardır. Tuhmugān derler.

ḥurmā : < Far. / hurma (Phoenix dactylifera). Ararapça temr ve temre derler. Taze hurmaya zamm-ı rā ve rūtab, Cūmmār ve kalbū'n-nahl de derler. Hurma ağacına Arapça nahl ve nahil derler. Farsça tāk derler.

ḥurū : < Ar. / sütlügen otu, yumuşak otu. **ḥuṣyetū's-ṣa'leb** : < Ar. / Türkçe tilki taşığı, it kasarı (Orchis hircina) derler. Sāleb deyip bal ve şeker şerbetiyle kaynatıp içerler. Latince sātiryūn derler.

ḥuzāmā : < Ar. / ḥuzāmî; Lavanta çiçeği. Hūsāme de derler. Aslı huzāmedir.

ḥūlincān : < Far. / havlican otu. Hūlincān-ı 'akrebî de derler. Ḳūluṇç otu, husrev dārū, cisr-dārū olarak bilinir.

iccāş : < Ar. / erik demektir. Farsça ālū derler. Arapça aynū'l-bakar derler. Bir türüne şamlūc derler. Manası sultānū'l-iccāstır. Türkçe can eriği derler. Bir türüne nîşūk derler. Farsça ālūca derler. Küçük ve ekşi olur. Türkçe göğem eriği derler. Hāfız eriği, can eriği, mürdüme eriği, el necārā diye türleri de vardır.

ihlāmur : < Ar. / Arapça mahlep derler.

ılgın, ılgun : < / iki çeşittir. Birine tarfā derler. Meşhurdur. Diğerine yemişli ılgın derler. Arapça esl derler.

'inebū's-ṣa'leb : < Ar. / Türkçe it / tilki üzümü.

'innāb : < Ar. / 'ineb, üzüm.

'ırķū's-sūs : < Ar. / süsen, halk arasında susam; köküne ĩrsā derler.

iklīl : < Ar. / tüveyç, çiçek tacı.

iklīlū'l-cebel : < Ar. / büberiye, biberiye.

iklīlū'l-melik : < Ar. / Türkçe koç boynuzudur.

imīrā-yı levz : < / Yer mürveri. Tabipler hāmā akdī derler.

incîrû 'l-hâşş : < Far./ Ar. / bu isimle anılan bir incir türüdür. Arapça tîn derler.

îrsâ : < Far. / aslı süsendir. Asmâcünî de derler. Türkçe gök süsen kökü; halh arasında benefşe derler.

Mavi zambak köküdür.

isğorcîna köki/usğürcîna köki : < / Bu isimle bilinen bir bitkinin köküdür.

kâbilî : < / helîlec-i kâbilî derler. Ehlîlec diye de bilinir. Helîlec türüdür. Helîle (Terminalia).

kâknec : < Ar. / inebü's-sa'leb yani it üzümü türündendir. Kaküne, güveyi feneri (Phisalis alkekengi).

Türkçe kanbil otu derler. Habb-ı kâknec diye meşhurdur.

kâkûle : < Ar. /kebiri ve sagiri olur. Kebirine kâkule-i kebîr; sagîrine hâl-i buvâ ve hîl-i buvâ ve şüşmîr derler.

kantariyûn : < Yun. / eşek kulağı. Kebîri ve sagîri vardır. Sagîrine kantariyûn-ı dakîk denir. Kantaron çiçeği (Erythraea centaurium).

karabaş : < / karabaş çiçeği.

karâh : < Ar. / enîsûn türünde bir nebattır.

karan : < Ar. / karâniyâ. Türkçe kızılıcık derler.

karanfil : < Ar. / karanfûl, çübcük, (Eugenia caryop hyllata). Hint devasıdır.

karôlînâ : < Frenk. / rûşenâ-yı bahrîdir. Türkçe derya yosunu ve mercan otu derler.

kaşabû'z-zerîre : < Ar. / Hint devasıdır. Kazayağı otu denir (Chenopodium album).

kaşnı : < Ar. / kına, Farsça bârzû derler. Kadı ağacı, şeytan boku otu ve bundan elde edilen zamk (Ferula assa- foetida).

kâşnî : < Far. / yaban marulu, hindibâ (Cichorium endiva).

kaştarûn : < / Türkçe acıkıcı, soğukluk otu derler. Latince petûnîka derler. Diyoskürîdûs kitabında kastarûn olarak zikredip kasharûtarûkûn derler, demiştir. Manası müftedî-i bi'l-bâridir. Rumlar, petûnîkî ve semârinân dahi derler, demiştir.

kâter : < / demü'l-ahaveyn, demü't-tinnîn ve demü's-su'bân derler. Ejder kanı demektir. Türkçe iki kardeş kanı; Farsça hûn-ı siyâvşandır.

katır boncuğı : < / Arapça veda' derler.

katır kuyruğı : < / katır kuyruğı, Arapça retem.

kaţunâ : < Ar. / bezr-i katûnâ olarak geçer. Türkçe karnıyarık demektir. Farsça esfiyûs ve Yunanca fesliyûn derler. Burgûsî anlamına gelir. Pire otu. Pireye benzediğinden bu isim verilmiştir.

kayşûm : < Ar. / Türkçe ayvadâne, civan perçemi.

kebâbe : < Ar. kebâbiyye ve kuyruklu büber de denir (Piper cubeba).

kebere : < Ar. / keber, kebbâr, kabbâr. Türkçe kebere derler. Turşusunu yaparlar. Gebre otu, kedi tırnağı diyenler de vardır (Capparis sipinosa).

Kebûkara : < Far./Tür. / haşhaş türündendir. Kebûnârsî olarak da bilinir.

kemâderyûs : < Yun. / hâmaderyûs. Bellûtü'l-arz anlamına gelir. Türkçe yer palamudu ve kısa mahmûda derler.

kemâfîtûs : < Yun. / hâmanîtus; sanavberü'larz demektir. Türkçe yer çamı ve harb tutan denir.

kemmûn : < Yun. / kemnûn. Farsça zîre denir. Kemmûn-ı Kirmânî meşhurdur. Kemmûn-ı Habeşî denilen kefe kemmûnudur. Kemmûn-ı hulv tıbb dilinde enîsûn demektir. Kemmûn-ı Ermenî, kerâvyâdır. Kemmûn-ı esved, çörek otudur. Kemmûn-ı Mülûkî, nahve-i Hindîdir.

kendir : < / kendir, kinnab; Kinnab tohumuna Arapça şahdâ nec; Türkçe kenevir derler. Yapağına Arapça haşîşe ve Türkçe beng ve esrâr derler.

kerâş : < Ar. / dağ ağaçlarındandır. Türkçe pirinççiler otu derler. Uzun ve yumuşak budakları olur, kırsalar sütü akar.

kerâvyâ : < Lat. / Farsça kurumbâd derler. Kurdumânâ türündendir ve onun bostânısidir. Tohumu enîsûna benzer. Türkçe tatluca otu, Karaman kemmûnu derler.

kerefis : < Ar. / kereviz. Kerefis-i Makedônî denilen batrâsâliyûn ve fatrâsâliyûndur.

kestevîre : < Gr. / kestere otu (Betonica officinalis).

keymûsât : < Ar. / keymûslar, kencers. Aslı Arapça câverstir, Türkçe darı derler.

kırfa : < / kabuk, ağaç kabuğı (Croton eluteria).

kişnîc : < Far./ kişniş otu (Coriandrum sativum).

koruk : < / olgunlaşmamış üzüm. Arapça hırsım; Farsça güre derler.

kovân otı : < / kovân otu, bâdrenbûye derler oğul otu demektir.

Koyun otı : < / kuzu butrağı, Ar. Gâfis derler.

kubûrû'r-reyhân : < Ar. / bir tür fesleğendir.

kulfûniyâ : < Yun. / Arapça zamgu's-sanavber derler. Türkçe çam sakızıdır.

ķunduz hāyesi : < / kunduz taşığı, cavşır otu ve bundan elde edilen zamk.

ķunsul : < / garb-ı circire. Su kerdemesi, su teresi, kestevire.

ķunterberve : < Gr. / kunterebervā, mehallasan.

ķurbuş : < Ar. / encere, ısırgan.

ķurdumānā : < Ar. / İbn-i Şerif, Türkçe geyik siresi derler razıyaneye benzer, der. Kastamonu'da geyik kemmūnu derler, demiştir. Karaman kimyonu (Carum carvi) diye de bilinir..

ķurtum : < Ar. / uspur tohumudur. İbn-i Baytar, kutrum-ı berri dediklerine Türkçe yaban uspuru demiştir.

ķust : < Ar. / üç türdür. Beyaz ve acı olanına kust-ı bahri ve kust-ı mürr derler. Türkçe kurtlu ot ve andızdır. Siyah ve tatlı olanına kust-ı hindî denir. Ve bir türüne kust-ı şāmî ve rāsin derler.

ķuzı kulağı : < Ar. / hummāz derler.

ķūşūş : < Ar. / ekşūs, Türkçe bağ sarmaşığıdır. Bağı dolaşır kökü ve yaprağı olmaz. Eftimūna benzer kızıl kızıl iplik gibi olur. Küçük kızılca tohumları olur. Tabipler arasında bezrū'l-ķūşūs denir. Arapça hummāzū'l-ernebdır.

ķūzbere : < Ar. / kūşber, kūsfere ve tıkd derler. Yunanca kurdiyūn ve Farsça kişnīzdir. Halk arasında kişniş derler. Kurusu meşhurdur. Ratbe ile sakatlayıp kūzbere-i ratbe derler.

lāden : < Far. / kīsūs, Bir cins çalı (lāt. Cistus), ve bu çalının zamğıdır.

lahana yaprağı : < / kelem, kunnebīt de lahana türündedir. Ar. Kürünb derler. Kürünb-i berri ve kürünb-i bahri de denir. Rumeli ve Sofya'da alabaş derler.

lahmū't-temr : < Ar. / etli hurma.

levz : < Ar. / badem.

levzū'l-ħulv : < Ar. / tatlı badem

levzū'l-mürr : < Ar. / acı badem.

līmūn : < Gr. / limon.

lisānū'l-cemel : < Ar. / deve dilidir. Sālūyā diye de bilinir. Frenk kökenlidir. Türkçe diş otu derler. Diş otuna Arapça lisānū'l-ibil derler.

lisānū'l-ħamel:<Ar. / Sinirli yaprağı, sinirli ot. **lisānū'l-kelb**: < / Ar. Frenkler sinevlūza derler. Türkçe it dili diye bilinir.

lūfū'l-ħayye : < Ar. / yılan yastığının kebiridir. Türçe fil kulağı, Arapça āzānū'l-fīl, Farsça fīl-cūş derler.

lūbān : < Yun. / kündür. Ak günlük.

ma' denōz : < Gr. / batrāsāliyūn; Taşlık kerefisi, fatrāsāliyūn, makdenōs derler. Rum vilayetlerinde bulunur ve kerefi-i Makedōnī denir. Halk arasında magdenos, ma' denoz ve 'indī ma' denūvaz derler.

maħmūde : < Ar. / samūniyā da derler. Bingöz otu, sakmunya.

maķāşiri : < Ar. / bir tür sandal ağacı.

māmīrān:< Far. / kırlangıç otu (Chelodoniūm majus). Māmīrān-ı sīnī de denir 'urūku's-sufrun'un sağıridir.

māmīşā : < Far. / kırmızı çiçekli kırlangıç otu (Glaucium corniculatum) diye bilinir. Türkçe sarı gelincük çiçeğı derler.

maştakī : < Yun. / Arapça kiye ve 'ilk-i rūmī denir. Türkçe sakız derler (Pistacia lentiscus).

māverdī : < Far. Ar. / öd ağacı. Aslı mendelīdir.

māzeryūn : < Far. /Yunanca hāmālāvun derler. Sütlügen türündedir. Kulapa da denir.

mażı : < Far. / Mazu, Arapça 'afs derler.

mekkī : < Ar. / Mekke şehrine ait. Adhır-ı mekkī; Mekke ayrığı, Kabe soğanı.

menzū'ū'l-aķmā' : < Ar. / aķmā'ū'r-rummānū'l-hindī, nār-ı müşk derler.

menzū'ū'n-nevī : < Far./ Ar. / bu isimle anılan bir tür bitki.

merādetū'ş-şevr : < Far./ Ar. Bu isimle anılan bir tür bitki.

mercimek : < Far. / mercimek, Arapça feth, 'ades ve bülsün derler.

mersīn : < Gr. / mersin, Arapça ās, tohumuna habbū'l-ās derler. Farsça mürd denir.

meryem : < Ar. / buhur-ı Meryem; Köküne hubzū'l-meşāyih ve hubzū'l-kurūd ve 'artanīşā derler. Türkçe domuz ağırşığı; Farsça şalgamek derler. Buhurū'l-erkad ve Farsça yerbatüre ise ħ/ sesi ile yazılanıdır.

merzencūş : < Far. / merdekūş da denir. Arapça āzānū'l-fār demektir. Türkçe mercanköşk derler.

mesmūţ : < Ar. / bu isimle zikredilen bir bitki.

mevīzec : < Ar. / zebilū'l-bebel derler. Türkçe muzek derler.

meyān kōki : < / meyan kökü, meyan balı, rubbū's-sūs da derler.

- Meyni teresi** : < /bezr-i ħurfîdir. Tereye ħabbü'r-reşad ve sipendan da denir.
- misket alması** : < / Arapça tuffâh-ı şâmî derler.
- mû** : < / sümbülü'l-eseddir.
- müşk-i tarâmşî'** : < Far./ Ar. / Arapça fütenc-i cebeli ve baklatü'l-gazal derler. İyisi Girit'ten gelenidir beyaz olur. Frenk tabipleri ise dîknâmüy-ı ebyaz derler.
- naĥve-i hindî** : < Far. / nānhuvāh derler. Manası etmek istedicidir. Yani iştah açıcı demektir. Kemmūn-ı mülūkî de denir.
- nārdîn** : < Yun. / sümbül demektir. Tıpta sümbül-i hindî kasdedilir. Nardîn-i aklîti, sümbül-i Rûmîdir ve nārdîn-i berri ise āsārūn dedikleridir.
- nārenc** : < Far. / Türkçe turunç derler. Tatlısı, ekşisi ve müzzü olur, Türkçe portakaldır.
- nemmām** : < Ar. / kuru sisenber, Türkçe marsama denilen bir ottur.
- nercis** : < / zerrin denilen çiçektir. Arapça 'abher derler. Fūlya da nercis türündendir.
- nîlûfer** : < Far. / lînûfer de derler. zû'l-ecniha demektir. Kanatlar sahibi anlamına gelir. Türkçe nilüfer çiçeği; Süryanice kürünbü'l-mā' dır.
- noĥûd** : < Far. / Arapça ħimmas denir.
- ot** : ot, bitki, nebat.
- pancarü'l-kibrît** : <Türk. Ar. / bir tür pancar, çügündür.
- pencenc** : < Far. / fencengüş, pencengüş; Türkçe beş parmak, ayıt ağacı ve ayıt tohumu; Ayıt tohumuna ise ħabbü'l-fakd ve semeretü'l-pencengüş derler.
- petûnîka** : < Lat. / Arapça kastaründür.
- peygamber ağacı** : < / Fazıl allemler rahmetullāh 'aleyh Gayetü'l-beyān isimli eserinde; Hükema-yı mukaddimin kitaplarında olmadığını Frenklerin bunu Yeni Dünya'da bulduklarını, onların dilince bu bitkiye **gıyākū** dediklerini söylemiştir. Frenk dilinde lînūsāntu ve pālūsēntu da derler. Manası mübarek ağaç demektir.
- rāsin** : < Far. / rasen; Türkçe andız otu, ardıç.
- rāvend** : < Far. / rīvend derler. Kökleri ve sapları ilaç olarak kullanılan karabuğdaygillerden bir bitkidir. Ravend-i Rûmî türü de vardır. Buna da Türkçe evelik ve labada kökü derler. Dişisi ve ve erkeği olur. Kullanılan dişisidir.
- ra'yü'l-ĥamām** : < Ar. / sākū'l-ĥamām; Türkçe göğercin otu; Frenkçe verbetiyā derler.
- razākî** : < Ar. / 1. rāzikî; süsen-i ebyazdır. Zambak derler. Zambak çiçeğinden yapılan yağa dūhn-i rāzikî derler. 2. Ar. Razakî üzümü.
- rāziyāne** : < Far. / rezene.
- rāziyānec** : < Far. / rezene. Arapça şimar ve şemer derler. Rāziyane-yi Rumî dedikleri ise enîsündür.
- retem** : < Ar. / retm; katır tırnağı, katır kuyruğu.
- reyĥān** : < Ar. / fesleğendir. Bezrū'r-reyhan, fesleğen tohumu demektir. Türkçe kâfurî derler.
- reyĥān tohumı** : < / fesleğen tohumu.
- reyĥānū'l-ĥubūr** : < Ar. / kabir fesleğeni.
- riyyetü's-şa'leb** : < Ar. / bir tür salep.
- rubbu's-sūs** : < Ar. / Türkçe meyan balı denir.
- rūṭab** : < Ar. / taze hurma demektir.
- şabbāriyye** : < Ar. / sabbār; atlas çiçeği (kaktüs), Frenk inciri. Sabbāriyye; atlasçiçeğigiller.
- şabbārū'n-nār** : < Ar. / Far. / atlas çiçeği türü.
- şabr** : < Ar. / ada soğanı. Sabr-ı sukuturî de derler. Yunanlılardan sipariş edilmiş. Türkî-i Gayr-i meşhûre'de azvay ve azva derlermiş. Sakutura memleketinden geldiğinden sabr-ı sakuturî derler.
- sādic** : < Far. / sādec; Sādic-i hindî denir. Hint sümbülü (Nardustachys jatamansi).
- sakmūniyā** : < Yun. / müşil gibi kullanılan bir madde. Mahmûde, göz otu.
- sakşafrāciyā** : < Frenk. / terāgeyūn türündendir. Türkçe taş päreleyen otu derler.
- şāḫū'l-ĥammām** : < Ar. / hurū'ü'l- ĥamām(cevz cendüm) derler. Göğercin otudur. Arapça ra'yü'l-ĥamām derler. Frenkler verebniyā derler.
- şa'leb** : < Ar. / aslı sālebdır. Şeker veya bal ile kaynatıp kullanılan bitkidir.
- sālūyā** : < Frenk. / diş otu.
- şanavber** : < Ar. / çam ağacı, köknar ağacı.
- şandal** : < Ar. / sandal ağacı. Üç türüdür. Sandalat-ı selāse denirse; sandal-ı ebyaz, sandal-ı ahmer, sandal-ı esved kasdedilir.
- sa'ter** : < Ar. / halk arasında za'ter ; güyegü otu denir. Çok türü vardır. Tek başına zikr olursa sa'ter-i Fārisî kasdedilir. Kekik ve Arnavud büberi de bu türdendir.

- sâtiryûn** : < Lat. / hasyü's-sa'leb derler. Türkçe yalnız sāleb denir.
- selîhe** : < Ar. / aselbend sakızı. Türkçe burçakdır. İbn-i Baytar'da bir ağacın ismi olduğu ve burçak otunun kökü olduğu bilgisi yer almaktadır.
- şemeretü'l-endeçāk** : < / berber asması yemişi.
- şemeretü't-tarfā** : < Ar. / ılgın ağacının yemişidir.
- semiz otı** : < / semiz otu. Arapça baklatü'l-hamka derler.
- sesāliyūs** : < Gr. / sāsāliyūs, horoz gözü denilen bir tohumdur.
- sezāb** : < Far. / su teresi, su kerdemesi. Yunanca feycen; Türkçe sedef derler. Bazı Türkler baganos derler. Arapça cırcır, kurretü'l-ayn ve cırcırü'l-mā denir.
- sezābü'l-ütrüc** : < Ar. / bir tür su teresi çeşidir.
- simmak** : < Ar. / sumak. Tetiri yemişi. **simsim** : < Ar. / Türkçe susam ve ak çörek otu derler. Cülcülân diye de bilinir.
- sinā' meki** : < Ar. / sināmeki; Meşhurdur. Arapça sinā' derler. (Cassia officinalis).
- sīsāliyūs** : < Gr. / yeşil yapraklı bir bitki (Assafoetida).
- şoğan** : < / soğan.
- şumāk** : < Ar. / sumak, simmak derler.
- sūrincān** : < Far. / İbn-i Şerif'te Türkçe ucu eğri kestane ; İbn-i Baytar'da ak kasnı olarak geçer.
- sūsen** : < Ar. / susam , köküne İrsā derler.
- sümbül** : < Ar. / sümbül otu (Hyacinthus orientalis). Tek başına sümbül-i hindî kastedilir. Sümbül-i tîb ve nardîn de derler. Sümbül-i Rūmî, aklîti sümbül-i cebelî (sümbül-i esed), sümbül-i berri ve fû diye de bilinir.
- sünbül** : < Ar. / sümbül.
- sünbülü't-tîb** : < Ar. / sümbül.
- şādenc** : < Far. / şādenc.
- şāhterac** : < Far. / luffāh, Abdü's-selam bitkisinin yemişidir.
- şakar** : < / gelincük çiçeği.
- şakāyiku'n-nu'mān** : < Ar. / Gelincük çiçeği.
- şebrem** : < / Mısırlılar şerbet-i Hicāzî derler. Sütlügen türündendir.
- şevketü'l-mübārek, mübāreke** : < Ar. / Latince halk arasında kârdüsentü derler.
- şeytarac** : < Far. / şeytara. Türkçe serkiledir.
- şibbet** : < Ar. / Türkçe torak otu derler.
- şîh** : < Far. / birkaç türdür. Şîh-i Ermeni; Türkçe sarı yavşan yani pelin derler. Şîh-i Türki; vahşîzek yani baytaran denilen hoş kokulu bitkidir. Şîh-i Rūmî de denir.
- şūnîz** : < Far. / çörek otu. Ar. Habbetü's-sevda.
- tarfā** : < Ar. / ılgın ağacına derler.
- tarhaşkūk** : < / hindibā-yı berrîdir.
- tefne** : < / defne.
- temri** : < Ar. / hurma.
- temr-i hindî** : < Ar./ Far. / humr, hummar ve sabbār derler. Demür hindî. Hurmadır.
- tere tohumı** : < / Ar. habbü'r- reşad denir, tere tohumudur.
- terementi, terementin** : < / zamgü'l-butm.
- tîn-i fîl** : < Ar. / cevzü's-şerk de denir.
- turb tohumı** : < Far. / turp tohumu.
- türmanîlā** : < Lat. / sarı topuzluk.
- turuncān** : < Far. / bādrençbüye, Oğul otu.
- tütiyā-yı nicār** : < Far./ Ar. / marazî kökü.
- tüffāhü'l-azhır** : < Ar. / bir tür elma.
- tüffāhü's-şāmî** : < Ar. Os. / misket almasıdır.
- türbüd** : < Far. / iyisi beyazdır ve kesilmiş yerlerinde zamgı vardır. Türbüd-i ebyaz ve türbüd-i muzammag da denir.
- 'ūd** : < Ar. / öd ağacı (Aquilaria agollocha) derler. Her biri bir bölgeden geldiğinden Mendelî, Sînî, Kakulî, Semendürî, Kumārî ve Şetālî derler. Genel olarak 'ūd-ı Hindî derler. Suya konduğunda dibe çökene Mendelî çökmeyene ise 'ūd-ı hām ve 'ūd-ı Kumārî denir.
- 'ūd-ı semendurî** : < Ar. / Bk. 'ūd.
- 'üdü'l-bencūr** : < Ar. / bir tür öd ağacı.
- 'üdü's-şa'leb** : < Ar. / bir tür öd ağacı.

‘ūdū’ş-şalīb : < Ar. / fāvāniyā, Türkçe şakāyık kökü derler.

‘unşul: < Ar. / ada soğanı; şurubu, kalp hastalıklarına, kan bozukluğuna ve zatü'l-cenbe karşı kullanılır.

‘urūķū’l-kürkūm : < Ar. / Far. / zerdeķūb, zerdeķāv kökü.

‘uşfür : < Ar. / zehrū’l-kurtum, behremān. Türkçe uspur çiçeği derler.

usķurcınā : < Frenk. / aslı ūskūrçinārādır. Ūskürsuyza diye de bilinir.

usķurdiyūn : < Yun. / sukurdiyūn derler. Arapça sūm-ı berri ve Türkçe yaban sarımsağıdır.

usķūlūfenderiyūn : < / altun otu derler. Arapça haşīšetū’t-tihāl denir ve Mısırlılar keffū’n-nesr der.

usķūrḥiyā’ : < Lat. / aslı tūrmantilā usķūrḥiyādır. Türkçe sarı topuzluk denilen bitkinin bir türüdür.

ustūḥūdūs : < Yun. /Arapça mevkifū’l-ervāh anlamına gelir. Ruhları hıfz edici demektir. Türkçe karabaş çiçeği denir.

uşak: < Eşec, vuşk ve lizākū’z-zeheb derler. Türkçe çadır uşağı denir.

uşne : < Ar. / ağaç yosunudur. İyisi meşe ağacında olanıdır. Arapça şeybetū’l-‘acūz; Yunanca bernūf; Frenkçe meshū ve Latince kānedūvbāle derler.

ūbhel : < / ardıç yemişi; Farsça semere-i serv-i kūhīst derler.

ūtrūc : < Far. / Arapça mūtk; Türkçe ağaç kavunudur.

üzūm : üzüm.

varaķū’l-ās : < Ar. / mersin yaprağı.

varaķu’d-duḥān : < Ar. / tütün yaprağı.

varaķū’l-ḥass: <Ar. / bir tür yaprak.

varaķū’r-reyḥān : < Ar. / reyhan yaprağı.

varaķū’s-sezāb : < Ar. / sedef yaprağı.

verd : < Ar. Gül.

yabān feslegeni : < / yaban fesleğeni.

yapraķ : < / yaprak, ağaç veya bitki yaprağı.

yarpuz: < / Arapça hıbak ve fūten derler.

yer mūrveri : < / tabipler hāmā akti der.

zanbāk : < Ar. / zambak çiçeği, tıp dilinde yasemin-i ebyaz derler.

zehr : < Ar. / çiçek.

zehrū’l-fıẓẓa : < Ar. / gümüş otu, bevāsir ve fızziyye denir.

zehrū’l-fūl : < Ar. / bakla çiçeği.

zehrū’l-ūtrūc : < Ar. / ağaç kavunu çiçeği.

zehrū’ş-şelc : < Ar. / kar çiçeği.

zehrū’s-sūsū’l-ebyaz: < Ar. /beyaz meyan kökü çiçeği.

zehrū’ş-şems : < Ar. / güneş çiçeği.

zencebīl : < Ar. / zencefil.

zēnebū’l-ḥayl: < Ar./ Türkçe ulama yoncadır.

zerāvend : < Far. / ilaçlarda kullanılan bir cins bitki, loğusa otu.Yunanca arestūlūhiyā denir. Manası fāzilū’n-nefsādır. Zerāvend-i tavīl ve zerāvend-i mūdahrec olmak üzere iki türdür.

zerh-i ķarabaş : < Ar. / karabaş çiçeği, ustūḥūdūs da derler.

zeytūn : < Ar. / zeytin.

ẓufu’l-cebel : < Ar. / dağda yetişen tırnak otu

ẓufu’l-ḥummāẓ : < Ar. / kuzu kulağı, tırnak otu.

zurunbād : < Ar. / ‘arakū’l-kāfūr, kāfūrū’l-ka‘k, ‘arakū’t-tīb ve zurunba dahi derler.

zu‘rūr: <Ar. / alıç , ḡl-dārū ve tuffāh-ı cebelī derler. Arapça tuffah-ı berrīdir.

Terkip adları

(Tiryaklar, macunlar, müshiller, sefuflar, zımadlar, şerbetler, sürmeler, merhemler, kurslar, cevherler, yağlar ve hapları kapsamaktadır.

agūḡūn : < / macun.

aķāķıyāyū’l-ḥayyetū’t-teys : < Gr. Ar. / Macun terkibi.

aķrāşāt : < Ar. / yuvarlaklar, kurslar, haplar.

āmaāķu’l-kebīrū’l-ibn-i māseveyh : < Ar. / İbn-i Maseveyh’in ismi ile geçen bir tür macun.

āmaķ : < Ar. / bir tür macun adı.

‘asīrū’l-verdū’l-ibn ma‘cūn-ı māseveyh : < Ar. / bu hekimin ismiyle anılan macun türü.

aşkardiyūs: < / macun.

‘askerī : < Ar./ macun.

‘atūsāt : < Ar. / aksırtıcı şeyler.

ayāricātü'l-ma‘ācīnū'l-nāfi‘āt: < Gr. Ar. /macun.

bād-zehr: < Far. / panzehir.

bāselīkūn : < Yun. / Arapça'da cālibū's-sa‘āde ve mülūkī diye bilinir. Devā'-i mürekkebin ismidir. Ekhālden kühl-i bāselīkūn ve merhemden merhem-i bāselīkūn derler. Bazıları hekim hipokratın mütereddin olduğu padişahın ismidir bu terkipleri Hipokrat yaptığında padişahına nispet edip bāselīkūn ismini verdi, derler.

bāselīkūnū'l-ekber : < / büyük bāselīkūn.

bencimāgūgūn : < / bu isimle anılan macun türü.

berş : < Ar./ Far. / Afyon şurubu, keten yaprağı ile yapılan bir çeşit müsekkir macun.

buğüyū'l-ḳalbū'l-muḥtārū'l-üstād : < Ar. / bu isimle anılan hekimin macunu. Muhtarū'l-üstād: Üstad'ın seçtiklerinden, derken Cevheri'nin Arapça sözlüğü olan "Muhtarū's-sıhah"a ithaf yapmaktadır.

cevārişū'l-aluḳ : < Ar. / aluḳ (crataegus) macunu.

cevārişū'l-belāduriyyū'l-ibn māseveyh : < Far./ Ar. / bu hekimin ismiyle anılan macun.

cevārişū'l-berānīs : < Ar. / macun.

cevārişū'l-büzūr : < Ar. / büzūr şurubundan yapılan bir macun.

cevārişū'l-erba‘at: < Ar. / dört karışımdan elde edilen macun.

cevārişū'l-fād-zehr: <Ar. Far./ panzehir macunu.

cevārişū'l-fānīd : <Ar. Far. / peynir şekeri macunu. Kamış helvasına fānīd şeceri derler.

cevārişū'l-ḳırmız : < Ar. / genellikle cīdār denilen ağacın yaprakları üzerinde ortaya çıkan hayvandan yapılan macun.

cevārişū'l-miskū'l-ibn māseveyh : < Ar. / bu hekimin ismi ile anılan macun türü.

cevārişū't-tavā‘īn : < Ar. / vebalar ve yumurcak denilen salgın hastalıklar için yapılan macun türü.

cevārişū'z-zūnbūr : < Ar. / eşek arısından ya da arı ısırılmaları için yapılan bir macun türü.

dārḳīnū'l-ibn-i māseveyh : < Far. Ar. / İbn-i māseveyh'in ismi ile bilinen macun türü.

devā‘anū'l-āfāt : < Ar. / afetler için ilaç.

devā‘ū'l-anber : < Ar. / anberden yapılan ilaç.

devā‘ū'l-ūzn: < Ar. /kulak için ilaç.

devāyū'l-kibrītū'l-ibn-i māseveyh : < Ar. / bu isimle anılan macun.

devāyū'l-misk : < Ar. / miskten yapılan terkip. **devāyū's-şāfī** : < Ar. / bu isimle meşhur macun.

diyāntōs : < /cevher adı; öz.

diyāfnīḳōn : < /macun terkibi.

diyārdōn : < / kurs adı(hap).

diyārdōnū'l-ibnū'l-‘abbās : < / kurs adı.

diyārdōnū'l-nīḳolaus : < / kurs adı.

diyāsna : < / macun terkibi.

diyāsniṭō : < / ferahlık veren, iç açan bir ilaç.

diyāsniṭōn : < / macun terkibi.

diyāştaryūn : < / macun, cevher adı.

diyāterber : < / macun.

diyātürbūd : < / macun.

dūhnū'd-dārḳīn : < Ar. Far. / tarçın yağı.

dūhnū'l-ācūrr : < Ar. / kiremīd yağı.

dūhnū'l-afsentīn : < Ar. /Gr. / pelin otu yağı.

dūhnū'l-‘aḳlū'l-muḥtār : < Ar. / bu hekimin ismi ile bilinen yağ.

dūhnū'l-‘amelī : < Ar. / bu isimle meşhur yağ.

dūhnū'l-ancelīḳā : < / melā'ike kökü yağı.

dūhnū'l-‘avsenc : < Ar. / kızıl diken veya Sincan dikenini Arapça mus‘at denilen bitkinin yağı.

dūhnū'l-bābūnec : < Ar. /Far. / papatya yağı.

dūhnū'l-baḳar : < Ar. / sığır yağı.

dūhnū'l-belesān : < Ar. / pelesenk ağacı yağı.

dūhnū'l-besbāse : < Ar. / mesed, küçük Hindistan cevizi yağı.

dūhnū'l-bevāsīr : < Ar. / bu isimle meşhur yağ.

- dühnü'l-cedîd** : < Ar. / bu isimle meşhur yağ.
- dühnü'l-cevz** : < Ar. / ceviz yağı.
- dühnü'l-cülcülân** : < Ar. Susam yağı.
- dühnü'l-enîsûn** : < Ar. /Far. Anason yağı.
- dühnü'l-felâsife** : < Ar. Bu isimle meşhur yağ.
- dühnü'l-fül'fül** : < Ar. / biber yağı.
- dühnü'l-ğâr** : < Ar. / defne yağı.
- dühnü'l-ḥadîd** : < Ar. / bu isimle anılan yağ.
- dühnü'l-ḥalbût** : < Ar. / sultan otu yağı.
- dühnü'l-ḥayyût** : < Ar. / teymur, demür, şâbuürkân istâm diye bilinir. Arapça zekerü'l-hadîd, ünse'l-hadîd , nerm-âhen Türkçe demaşkî denir. Pülâd ve külâd diye türleri vardır. Bu bitkinin yağıdır.
- dühnü'l-ḥınṭa** : < Ar. / kamh diye bilinir. Türkçe buğday; Farsça gendüm derler. Arapça deşîşe, burgul: bulgur denir. Bu bitkinin yağıdır. **dühnü'l-ḥîrî** : < Ar. / mensür, Türkçe şebboy derler. Bu bitkinin yağıdır.
- dühnü'l-îrsâ** : < Ar. Far. / susen, asmancûnî yağı.
- dühnü'l-ḳaranfil** : < Ar. / karanfil yağı.
- dühnü'l-kebere** : < Ar. / keber yağı. Kebbâr ve kabbâr da denir.
- dühnü'l-kehrübâ** : < Ar. Far. / kehrübâ yağı, saman kapan.
- dühnü'l-ḳışrû'l-ütrûc** : < Ar. / mütık, ağaç kavunu yağı.
- dühnü'l-kibrît aḥmer** : < Ar. / yağ terkibi..
- dühnü'l-kibrîtü'l-mürekkeb** : < Ar. / yağ terkibi.
- dühnü'l-ḳust** : < Ar. / mürre yağı, Türkçe andız.
- dühnü'l-levz** : < Ar. / badem yağı.
- dühnü'l-maşṭakî** : < Ar. / 'ilk-i Rûmî, kiye yağı, Türkçe sakızdır.
- dühnü'l-mefâşıl** : < Ar. / mafsallar için yağ.
- dühnü'l-meflûcîn** : < Ar. / felçliler için yağ.
- dühnü'l-merzencûş** : < Ar. Far. / mercanköşk, sıçan kulağı otu yağı.
- dühnü'l-misk** : < Ar. / misk yağı.
- dühnü'n-nârdîn** : < Ar. Far. /sünbül-i Rûmî yağı.
- dühnü'n-nârenc** : < Ar.Far./ turunç, portakal yağı.
- dühnü'n-neft** : < Ar. Far. / neft yağı.
- dühnü'n-neml** : < Ar. / karınca yağı. **dühnü's-sefercel** : < Ar. / ayva yağı. **dühnü's-sezâb** : < Ar. /sedef yağı. Su teresi ve su kerdemesi de denir.
- dühnü's-şudâ'** : < Ar. / baş ağrısı için yağ. **dühnü't-tartîr** : < Ar. / şarap tortusundan elde edilen yağ, durdiyyü'l-hamr derler.
- dühnü'z-zıfda'** : < Ar. / kurbağa yağı, Farsça çagz.
- dühnü'd-dârçîn** : < Ar. /Far. / tarçın yağı. **dühnü'l-ḥarâṭîn** : < Ar. / soğulcan yağı, yer bağıracağı da derler.
- dühnü'l-mercân** : <Ar. / mercan yağı, büssed. **dühnü'l-übhel** : < Ar. / ardıç yemişi yağı.
- dühnü'l-verd** : < Ar. / gül yağı.
- edne'atü'l-'aşâfirü'l-bârlûs** : < Ar. / bu hekimin ismiyle anılan serçeden yapılan bir macun.
- efrâciyâyü'l-ibn-i mâseveyh** : < Ar. / bu hekimin ismi ile anılan çilekten yapılan bir macun.
- englisâlisü'l-ḥekîm** : < /bu hekimin adı ile anılan macun.
- enîsünü'l-ibn-i mâseveyh** : < Far.Ar. /bu hekimin adı ile anılan macun türü.
- erkâgâhnîs** : < / terkip, macun adı.
- fâşirâyü'l-helîlecât** : < Far. / ehlîlec ve semiz kabak kökünün karışımı olan bir terkip.
- fayḳarayü'l-câlînûs** : < Ar. / Hekim Câlînûs ismi ile zikredilen ayâric ile yapılan terkip.
- felâfil** : < / macun ismi.
- felgumağûgûn** : < / balgam müşhili terkipi, macun adı.
- fernîlûs** : < / bu isimle anılan macun adı.
- fîlâguvâs** : < / macun.
- fütencü'l-câlînûs** : < Far. Ar. / bu hekimin adı ile anılan terkip adı.
- fülûniyâ** : < Gr. / bir tür ilaç, terkip.
- fülûsü'l-ḥıyârşenbe** : < Ar. / hıyârşanber ve katır kuyruğu bitkisinin karışımından oluşan bir terkip.
- ğabâyık** : < / terletici özelliği olan bir panzehir.
- ğâliye** : < Ar. / kurs-ı gâliye de denir. Frenk devâ'sıdır. Miskten yapılan güzel kokulu bir macun.

ğūğunmāğūn : < / iksir adı.

ğūtğumba : < / sefuf adı(toz ilaç).

ğūtğumba' : < /sefuf adı.

ğütūğumba' : < / sefuf adı.

gölbeşeker : < Far. / macun. Aslı gulbā-şeker. Ar. verdü'l- mürebbā ve cülencübīn derler(gül-engübīn).

güllāb: < Far. / gülāb: gül suyundan yapılan bir tür şurup.

ḥabbetü't-teys : < Ar. / tekeden yapılan ilaç. Teke keçinin erkeği demektir.

ḥabbü'd-dehmest : <Ar. / defne tohumu, ḥabbü'l-gārdan yapılan ilaç.

ḥabbü'd-derdār : < Ar./Far. / Türkçe karaağaç derler, Arapça şecerü'l-bak ve bakkam-ı esved derler. Bu bitkiden yapılan ilaç.

ḥabbü'l-ās : < Ar. / mersin ağacından yapılan ilaç.

ḥabbü'l-belesān : < Ar. / pelesenk ağacından yapılan ilaç.

ḥabbü'l-cāmi' : < Ar. / bu isimle zikredilen bir ilaçtır.

ḥabbü'l-efāviye : < Ar. / baharatlardan yapılan ilaç.

ḥabbü'l-efrenc : < Ar. / bu isimle ma'ruftur. Frenk macunu.

ḥabbü'l-emīr bāris : < Ar. /Gr. / emberbāris ve berbāris ve 'ūd-ı rīhh derler. Halk arasında 'anberbāris derler. Türkçe kadın tuzluğu denir. Farsça zirişk derler tohumuna tıbda zirişkiyye denir. Bu bitkiden yapılan ilaçtır.

ḥabbü'l-fāşirā : < Ar. / ak asmadan yapılan bir tür ilaçtır.

ḥabbü'l-ğār : < Ar. / dehmest; Türkçe defne tohumu denilen bitkiden yapılan ilaçtır.

ḥabbü'l-ḳabz : < Ar. / bu isimle ma'ruftur.

ḥabbü'l-ḳalb : < Ar. / kalp ilacı.

ḥabbü'l-ḳinnab : < Ar. / kendirden yapılan ilaçtır. Ar. Şehdānec; Türkçe kenevir denir.

ḥabbü'l-ḳışūr : < Ar. / kabuktan yapılan bir tür ilaç terkibi.

ḥabbü'l-ḳibārū'l-bāride : < Ar. / soğuk algınlığı için ilaç terkibi.

ḥabbü'l-ḳulb : < Ar. / varak-ı zeytūna müşābih bir ottan yapılan ilaç.

ḥabbü'l-ḳurṭum : < Ar. / uspur tohumundan yapılan bir ilaç. Kurtum-ı berri dediklerine Türkçe yaban uspūru denir.

ḥabbü'l-ḳuṭn : < Ar. / pamuk tohumundan yapılan bir ilaçtır. Arapça haysefūc derler.

ḥabbü'l-lübān : < Ar./Yun. / kündür; Türkçe ak günlük demektir. Bu bitkiden yapılan ilaçtır.

ḥabbü'l-ma'ācīn : < Ar. / macun terkiibinden yapılan bir ilaçtır.

ḥabbü'l-māzeryūn : < Ar. Far / Yunanca hāmālāvun derler. Sütlügen çeşidindendir. Kulapa da denir. Bu bitkiden yapılan bir ilaçtır.

ḥabbü'l-muḳl : < Ar. / zumug çeşitindendir. Mukl-ı erzak ve mukl-ı yehūd türleri vardır. Bu bitkiden yapılan ilaçtır.

ḥabbü'l-ustumāḥayy'ūn : < Ar. / bu isimle ma'ruf ilaçtır.

ḥabbü'l-übhel : < Ar. / ardıç yemişinden yapılan ilaçtır. Ar. Semere-i serv-i kūhīst de denir.

ḥabbü'l-ütrūc : < Ar. Far. / ağaç kavunundan yapılan ilaçtır. Arapça mütḳ derler.

ḥabbü'n-nīl : < Ar. Far. / çivit tohumundan yapılan bir ilaçtır. Kurtum-ı hindī derler.

ḥabbü'n-nūr : < Ar. / bu isimle ma'ruf bir ilaçtır.

ḥabbü'r-rāvend : < Ar. Far. / rīvend denilen bitkiden yapılan bir ilaçtır.

ḥabbü's-sefercel : < Ar. / ayvadan yapılan bir tür ilaçtır. Bih de denir.

ḥabbü's-sağīr : < Ar. / bu isimle ma'ruf bir ilaç terkibidir.

ḥabbü's-şanavber : < Ar. / çam ağacından terkip edilen bir tür ilaçtır.

ḥabbü's-şanavberü'l-muḳaşşer : <Ar. / kabuğu soyulmuş çam ağacından yapılan bir ilaç terkibidir.

ḥabbü't-tārīyyū's-şanavber : < Ar. / taze çam ağacından yapılan bir tür ilaç terkibidir.

ḥabbü't-tartīrū'l-āḥir : < Ar. / şarap tortusundan yapılan bir ilaçtır. Durdiyyū'l-hamr da denir.

ḥabbü'z-za'ferān : < Ar. / safrandan yapılan bir ilaç terkibi. Süryānice kürkūm denir.

ḥabbü'z-zeheb : < Ar. / altın kökünden yapılan bir ilaç terkibi.

ıtrıfīl : < Ar. / bir tür macun.

iksīrū'l-ḥayyūt : < Ar. / hayıt, hayırtan yapılan bir tür iksir.

iksīrū'l-muḳavvī : < Ar. / kuvvet verici bir tür iksir.

iksīrū'l-ütrūc : < Ar. / ağaç kavunundan yapılan bir iksir.

ḳātīḳūn : < / macun türü.

ken'ānī : < Ar. / bir tür panzehirdir.

kevkeb : < Ar. / bu isimle bilinen bir hastalık ve bu hastalık için terkip.

kuhlı'n-nuşābıhü'l-cālīnūs : < Ar. / bu isimle zikredilen sürme türü.

kuhlü'l-a'cayib : < Ar. / bir tür sürme.

kuhlü'l-beyāz : < Ar. / beyaz sürme.

kuhlü'l-cevāhirü'l-muhtārü'l-ḥakīr : < Ar. / sürme terkihi.

kuhlü'l-cevāhirü'l-muhtārü'l-üstād : < Ar. / sürme terkihi.

ḡurşü'd-dīdān : < Ar. / soğulcan ilacı

ḡurşü'l-ebyāz : < Ar. / göz ve görme kuvvetine iyi gelen bir tür ilaç.

ḡurşü'l-efā'ī : < Ar. / yılan zehrinden yapılan ilaç.

ḡurşü'l-müşil : < Ar. / idrar yapmayı kolaylaştıran bir ilaç.

ḡurşü'l-verd : < Ar. / gülden yapılan bir tür ilaç.

ḡursü'r-rāmek : < Yun. / ' afs-ı mahlūt demektir. Cālīnūs'un terkiplerindendir. Mā'-ı belecden yapılır. Yani hurma kuruğu suyudur. Onunla mazıyı pişirip hap yaparlar ve kurs-ı rāmek derler. Sük ve sükü'l-misk denir.

ḡurşü's-şandal : < Ar. / sandal bitkisinden yapılan bir ilaç.

ḡurşü't-ṭā'ūn : < Ar. / veba yani yumurcak denilen salgın hastalık için ilaç.

la'ūḡ : < Ar. / yalanacak, yenilecek macun.

laūḡāt : < Ar. / yalanacak, yenilecek macunlar.

laūḡü'l-ḡāfızü'l-ibn māseveyh : < Ar. / bu Hekimin adı ile bilinen macun.

laūḡü'l-ḡaṣḡaṣ : < Ar. / haşhaş macunu.

laūḡü'l-larbūyü'l-ibn māseveyh : < Ar. / bu hekimin adı ile bilinen macun.

laūḡü's-şıbyān : < Ar. / çocuklar için macun.

lizerḡulāvus : < / diyāntōs lizerḡulāvus; Bu hekimin adı ile bilinen macun.

luḡāziyāyü'l-niḡolaus : < / bu hekim adı ile bilinen macun türü.

luḡarseliyūs : < / bu hekim adı ile bilinen macun türü.

ma'ācīniyyātü'l-müleyyināt : < Ar. / yumuşatıcı macunlar.

ma'ācinātü'l-müleyyināt : < Ar. / yumuşatıcı macunlar.

ma'cūnū'l-ḡırmizü'l-mülūkī : < Ar. / baş uzuvlarının v.b rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma'ācīnū'l-kibār : < Ar. / macun.

ma'cūnū'd-dīdān : < Ar. / soğulcan rahatsızlığının tedavisi için macun.

ma'cūnū'l-'afir : < Ar. / astım ve öksürük gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.

ma'cūnū'l-āḡer : < Ar. / astım, safra ve benzeri hastalıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.

ma'cūnū'l-bezūrī : < Ar. / hazımsızlık, tıkanıklık, bağırsak ağrısı gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.

ma'cūnū'l-cevāhirü'l-ibn māseveyh : < Ar. / felç, hafakan, baş uzuvları gibi rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.

ma'cūnū'l-ekber : < Ar. / çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun

ma'cūnū'l-enḡardiyā'ü'l-mülūkī : < Ar. / sara, felç, başda ve benzeri yerlerde görülen rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir tür macun.

ma'cūnū'l-fāşıl : < Ar. / mafsalsal hastalıklarının tedavisinde kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-füvāk : < Ar. / hıçkırık rahatsızlığının tedavisinde kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-ḡıdā'yü'l-'azā- i niḡolaus : < Ar. Lat./ kuru öksürük, yüksek ateş v.b rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-ḡaṣāt : < Ar. / böbrek ve mesane taşlarının tedavisinde kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-ḡaṣḡaṣ : < Ar. / göğüs ve nezle rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-hindīyyüş-ṡaḡīrū'l-ibn- i māseveyh : < Ar. / balgam, böbrek taşı v.b rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-ıccāşü'n-niḡolaus : < Ar. Lat. / yüksek ateş ve safra rahatsızlığında kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-kendirī : < Ar. / soğuk algınlığı, öksürük ve beyin rahatsızlıklarında kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-ḡırmizü'l-mülūkī : < Ar. / baş uzuvları, öldürücü zehirler vb. rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-meftūḡin : < Ar. / fitik rahatsızlığında kullanılan bir macun.

ma'cūnū'l-muḡavvī : < Ar. / kuvvet macunu.

ma'cūnū'l-mūsī : < Ar. / kulunç, mide vb. rahatsızlıklarda kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-mübârek nikolaus : < Ar. Lat. / balgam, mafsâl, mesâne ve bütün ağrıların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-mülûkü'l-ibn-i mâseveyh : < Ar. / baş uzuvları ve cinsel rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-râhetü'l-nikolaus : < Ar. Lat. / humma ve yüksek ateş tedavisinde kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-üşküfû'l-ibn-i mâseveyh : < Ar. / safra, balgam, mafsâl ağrıları v.b rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan bir macun.

ma' cünü't-tarîr el-hekîm kaştâlôs : < Ar. / bağırsaklardaki soğulcan tedavisi v.b rahatsızlıklarda kullanılan bir macun.

ma' cünü'l-kırmiz : < Ar. / mide v.b rahatsızlıklarda kullanılan bir macun.

ma' kleyâşâyû'l-nikolaus : < Sür. Lat. / Hekim Nikolaus'un adı ile anılan makleyasa. Kavrulmuş büzür demektir. Bazı kimseler habû'r-reşâd der.

mârî : < / bad-zehr-i mari, panzehir adı.

maşrû'în : < Ar. / masrû' dan; sara hastalığının tedavisinde kullanılan bir çeşit yağ.

maṭbūḥāt : < Ar. / pişirilmiş yemekler, kaynatılmış ilaçlar.

maṭḥūmeyn/maṭḥūmîn : < Ar. / merhem.

mā' ü'l-uşṭumāḥaykūn : < Ar. / bu isimle anılan bir bitkiden yapılan şerbet.

melgumâtîkūn : < / bir tür merhem, yakı.

meniyyü'l-muṭtârü'l-ḥakîr : < Ar. / meni akıntısı rahatsızlığı için toz ilaç.

merhemü'd-dîdân : < Ar. / soğulcan merhemi.

merhemü'd-duḥân : < Ar. / tütün dumanı merhemi.

mejde : < / iksîr-i meyde; meyde şırası.

milḥü'l-gabâyık : < Ar. / tuzlu gabayık terkipi.

milḥü'l-ḥadî : < Ar. / terkip.

milḥü'l-ḥukemâ' : < Ar. / terkip.

milḥü't-tiryāk : < Ar. Far. /terkip.

milḥü'z-zâc : < terkip.

muḥâzrâtü'l-ma' âcînü'l-kibâr : < Ar. / macun.

muḥḥü'l-'azmü'l-fücil : < / içeriğinde turp ve ilik bulunan terkip.

muṭtârü'l-üstâd : < Ar. Far. / 1. Cevheri'nin Muṭtârü's-sıhah adlı sözlüğüdür "üstâdın seçtiklerinden" anlamına gelir. 2. Bu isimle anılan toz ilaç.

muḥavviyyü'l-fürüyûs : < Ar. / terkip.

muḥavviyyü'l-ḳalb : < Ar. /cevher; öz.

muḥavviyyü'l-ḳulûb : < Ar. / kalbi kuvvetlendirici terkip.

muḥavviyyü'l-muṭtâr : < Ar. /t erkip.

muḥavviyyü'l-muṭtârü'l-ḥakîr : < Ar. / hap, ilaç.

müferriḥü'l-cibrîl : < Ar. / kalbi ferahlatan macun.

müferriḥü'l-kebîr : < Ar. / kalbi ferahlatıcı ilaç.

müferriḥü'l-ḳulûb : < Ar. / kalbi ferahlatıcı macun.

müferriḥü'l-mülûkî : < Ar. / ferahlatıcı macun.

müşhilü'l-mā' ü'l-aşfer : < Ar. / macun.

müşhilü'l-aḥlâṭü'l-erba' ât : < Ar. / macun.

müşhilü'l-balğam : < Ar. Gr. / balgam atmaya kolaylaştırıcı terkip.

müşhilü'l-balğamü'l-görḥayyânûs : < Ar. Gr. / macun.

müşhilü'l-laṭîfe : < Ar. / müşhil türü.

müşhilü'ş-şafra : < Ar. / safra müşhili.

râmek : < Yun. / 'afs-ı mahlût. Câlinûs'un terkiplerindendir. Maddesi mâ'-ı belectir. Hurma kuruğu suyu demektir. Onunla maziyyı pişirip haplar yapılır ve kurs-ı ramek denir. Sük ve sükü'l-misk de denir.

râziyâ necü'r-rûṭab : < Far. Ar. / taze hurma ve rezene terkipi.

reşâşü'l-antîmûn : < / cüruf ve kalay karışımı terkip.

rûḥü'l-erḥâmeyn : < Ar. / döl yatakları rahatsızlığı için terkip.

rûḥü'l-ḥayâtü'l-vâḳarliyûs : < Ar. / terkip.

rûḥü'l-isnân : <Ar. / diş rahatsızlığı için terkip.

rûḥü'l-lü' lü'yü'l-muṭtâr antonûs : < Ar. Lat. / terkip.

rûḥü'l-müştağilü'n-nâr : < Ar. Far. / terkip.

ruḥü't-tiryākü'l-muṭtârü'l-üstâd : < Ar. Far. / terkip.

şabğ : < Ar. / bazı bitki köklerine ispito, eter gibi şeyler, karıştırılarak yapılan ilaç.

şandesniyyü'n-nikolaus : < Ar. Lat. / macun.

sefûfû'l-efrenciye : < Ar. / toz ilaç terkibi.

sefûfû'l-hâyız : < Ar. / kan gitmesi rahatsızlığı için toz ilaç terkibi.

sefûfû'l-maḥmûmeyn : < Ar. / toz ilaç terkibi.

sefûfû'l-māsik : < Ar. / idrar rahatsızlığında yapışkan özelliği olan toz ilaç terkibi.

sefûfû'l-maṣrû'în : < Ar. / toz ilaç terkibi.

sefûfû'l-mükellübîn : < Ar. / toz ilaç terkibi.

sefûfû'l-uṣṭumāḥaykûn : < Ar. / toz ilaç terkibi.

sefûfû's-sakaṭ : < Ar. / toz ilaç terkibi.

senām-ı ma'cûn-ı ḥıyāşenbe : < Ar. / macun.

sencer şinā : < / ma'cûnû'l-mūsî'nin bir diğer ismidir.

sûnbülû'l-ibn-i māseveyh : < Ar. / macun.

şāfû'l-aşfer : < Far. Ar. / bir tür fitil.

şāfû'l-ekberû'l-muḥtār diyāğoras : < Far. Ar. / bu hekim adı ile bilinen fitil.

şāhterecû'l-ibn-i şinā : < Far. Ar. / ilaç adı.

şarābû'l-ās : < Ar. / mersin ağacı şarabı, şerbeti.

şarābû'l-cūmcūm : < Ar. / kara koz şerbeti.

şarābû'l-ğıyāku : < Ar. / gıyaku şerbeti..

şarābû'l-līmûn : < Ar. Gr. / limon şerbeti.

şarābû'l-ütrüc : < Ar. Far. / ağaç kavunu şerbeti.

şarābû'l-verd : < Ar. / gül şerbeti.

şerbetû's-sikenciyyāt : < Ar. / bal ve sirke ile yapılan şerbet.

ṭartîrû'l-görḥıyānūs : < / Hekimin adı ile anılan şarap tortusundan yapılan bir ilaç.

ṭartîrû'z-zāc : < / zac ve şarap tortusu ile yapılan bir terkip.

tebāşîr : < Far. / halk arasında tebeşir denir. Hint devâsıdır.

temriyyûn-nikolaus : < Ar. Lat. / bu hekimin adı ile geçen cevher adı; öz.

tenzûḥ : < / kurs, ilaç adı.

tenzûḥû'l-muḥtārû'l-üstād : < Ar. Far. / kurs adı.

terencübînû'l-nikolaus : < Far. Lat. / bu hekimin adı ile anılan macun.

teşrûḥ : < / hap, ilaç adı.

ṭîñû'l-ḥurf / ḥorfe : < Ar. Far. / semiz otundan yapılan balçık.

ṭîñû'l-ḥurf : < Ar. Far. / tereden yapılan balçık.

ṭîñû'l-laḥîm : < Ar. / etten yapılan balçık.

ṭîñû'l-laḥm : < Ar. / tten yapılan balçık.

tiryāku'l-cermānî : < Ar. / bu hekimin adı ile bilinen tiryak.

tiryāku'l-ğadîr el-laṭıryūsû'l-ḥekîm : < Ar. / bu hekimin adı ile bilinen tiryak.

tiryāku'l-egir : < Far. Gr. / vec; eygerden yapılan tiryak.

tiryāku'l-erba'atû'l-ibn-i māseveyh : < Far. Ar. / bu hekimin adı ile bilinen tiryak.

tiryāku'l-fārûk : < Far. Ar. tiryak adı, panzehir.

tiryāku't-tā'ûn : < Far. Ar. / veba için tiryak.

tütîyâyû'l-muḥtārû'l-manşûr : < Ar. / göz rahatsızlığı için terkip.

uṣṭumāḥaykûn : < / merhem ve sürünecek yağ, merhem.

uṣûlî : < Ar. / terkip.

za'ferānû'l-ma'denî : < Ar. / tıpta demirden yapılan bir terkipdir.

za'ifû'l-başarû'l-muḥtārû'l-görḥıyānūs : < Ar. Lat. / görme zayıflığı için bu hekimin adı ile anılan bir terkip.

zehebû'l-ḥayyût : < Ar. / bir tür altın terkibi.

zımādātû'r-re's : < Ar. / baş yakısı.

zımādû'l-cerācîn : < Ar. / bir tür yakı.

zımādû'l-mıknāṭîs : < Ar. / bir tür yakı.

zurunbādû'l-fāvāniyā : < Far. Ar. / Türkçe şakayık kökü ve zurunbad terkibi.

Organ adları

ağız : ağız.

aḥşā : < Ar. / vücutta bulunan bağırsaklar, ciğer gibi şeyler, içirik.

ayak : ayak.

‘ayn : < Ar. / göz.

bağırsak : < / bağırsak.

Barmak : < / parmak.

baş : baş, kafa.

batın : < Ar. / batın: karın.

beyin : beyin.

boğaz : boğaz.

ciger : < Far. / ciğer, bağır.

çehre : < Far. / yüz, surat.

çeşm : < Far. / göz.

dest : < Far. / el.

dîde : < Far. / göz.

dimâğ : < Ar. / dimâğ, beyin. Farsça magzdır.

dimâğü'l-‘asâfir : < Ar. / serçe beyni.

diş : diş.

ecfân : < Ar. / göz kapakları.

efvâh : < Ar. / ağızlar, menfezler.

em‘â : < Ar. / bağırsaklar.

emhât : < Ar. / ilikler.

erhâm : < Ar. / döl yatakları.

‘ezelât : < Ar. / kaslar.

gemüg : < / kemik.

göbek : < / göbek.

göz : göz, ‘ayn.

hançere : < Ar. / gırtlak.

kağibü'l-ıyyel : < Ar. / geyik zekeri; üreme organı.

kalb : < Ar. / yürek.

kalbü'l-ıyyel : < Ar. / geyik kalbi.

kanşa : < Ar. / kanısa, kuş kursağı, katıca.

karnü'l-ıyyel : < Ar. / karn-ı ıyyel, geyik boynuzu.

kebed : < Ar. / karaciğer.

kelle : < Far. / kelle, baş, kafa.

kilâ : < Ar. / külâ, kilye; böbrek.

kilye : < Ar. / böbrek.

kulağ : < / kulak.

kulınc : < Ar. / kulunç.

kumârî : < Ar. / Hindistan'ın güneyinde kumar (Comorin) burnundan çıkarılan en güzel öd.

kunduz hâyesi : < / kunduz taşığı

kuş dili : < / Arapça lisân-ı ‘asâfir derler.

külâ : < Ar. / külâ, kilye; böbrek.

lisânü'l-kelb : < Ar. / Frenkler sinevlüza derler. Türkçe it dili diye bilinir.

lisânü'l-‘usfûr : < Ar. / elsinetü'l-‘asâfir diye bilinir. Kuş dili demektir.

mefâşıl : < Ar. / eklemler, mafsallar.

meme : < / meme, göğüs.

merâretü'l-bakar : < Ar. / sığır ödü.

merâretü'd-dübb : < Ar. / ayı ödü.

meşâne : < Ar. / sidik kovuğu.

meşime : < Ar. / döl yatağı.

mi‘â : < Ar. / em‘â, bağırsak.

mi‘de : < Ar. / mide, kursak.

omuz : omuz.

rahim : < Ar. / döl yatağı.

rağabe : < Ar. / boyun, ense kökü.

re’s : < Ar. / baş, kafa; aza-i re’s; baş uzuvları.

rie : < Ar. / akciğer.

şadr : < Ar. / göğüs.

şafra : < Ar. / safra, öd.

serçe beyni : < / serçe beyni.

sevdâ : < Ar. / dört hılttan kara olan safra.

şıgır zekeri : < / sığırın erkeklik organı.

sibistân : < Far. / etibbâ'ü'l-kelbe. Türkçe hayvan emceği denir. Yani it memesidir.

sürre : < Ar. / göbek.

şakaş : şakak.

taban: taban, ayak altı.

tıhâl : < Ar. / dalak.

urûk: < Ar. / damarlar.

uyûn: < Ar. / gözler, pınarlar, kaynaklar.

ûzn : < Ar. / kulak.

yürek : yürek, kalp.

zeker : < Ar. / erkeklik organı.

Hayvan adları

ak'ak : < Ar. / saksağan denilen kuş türü.

akreb : < Ar. / zehirli ve tehlikeli bir hayvan.

aşkar: < Ar./ koyu al, doru at.

bağar : < / Far. gāv; Türkçe sığır denir.

bağ: < / Far. murgāb, Türkçe ördek denir.

beyzü'l-neml: <Ar. / beyaz karınca, Farsça mūr denir.

beyzü'd-decāc : < Ar. / decāce: Beyaz tavuk, Farsça mākiān denir.

buzağı : < / buzağı.

canuvar : < Far. / zararlı hayvan, canavar.

cerrāre : < Ar. / küçük, sarı ve zehirli akrep.

cünd-i bîdeste, cünd-i bādeste : < Far. / Yunanca ekyānūs; Türkçe kunduz hāyesi denir. Köpeğe benzer. Kara hayvanıdır. Fakat denizde te' ayyüş eder. Bu sebeple kelb-i mā' i denir.

decāc : < Ar. / decāce, tavuk.

demü'l-mā'iz: < Ar. / bu isimle bilinir. Ma'iz, Türkçe keçi dedikleri hayvandır. Keçi sütüne leben-i mā'iz denir.

ef'ā : < Ar. / engerek yılanı.

en'am : < Ar. / at, deve, sığır ve koyun gibi hayvanlar.

erneb : < Ar. / tavşan.

feres : < Ar. / at, beygir.

furāh : < / Türkçe bala, saksağan denilen kuştur.

Farsça peçe denir. Ar. Furāhü'l-hammām denir, manası gögercin balası demektir. Furah-ı 'ak'ak da derler.

gāv : < Far. / öküz, sığır.

gergedān : < Far./Ar. / kerkeden. Türkçe gergedan derler. Arapça hımār-ı hindî derler.

gelincük : < / Arapça ibn-i 'ırs derler.

geyik : < / geyik, sığın.

hayyetü't-teys : < Ar. / bu isimle ma'ruftur. Hayye yılan demektir. Farsça mar denir.

helezūn : < Ar. / şunc ve haffü'l-gurāb da derler. Türkçe sümüklü böcek, demektir.

hırdūn : < / kentenkele.

horos taşagı : < Arapça husyetü'd-dîk denir.

ıyyel : < Ar. Geyik. Farsça gāv-ı kühî derler.

keçi : < Keçi. Ma'z da derler.

kelb : < Ar. / köpek.

kerkedān : < Far. / kerkeden, Türkçe gergedan derler. Arapça hımār-ı hindî denir.

kırmız : <Ar. / genelde cîdār denilen ağacın yaprakları üzerinde ortaya çıkan hayvandır. Bir böcek türüdür.

hımār : < / Türkçe eşek; Farsça har.

kumrî: < / kumrî, kumru.

kunfuz : < Ar. / kunduz, fare. Üç çeşittir. Berri olanına Türkçe kirpi derler. Biri cebelîdir Arapça

düldül ve sehmî. Biri de kunfuz-ı bahridir. Deniz kirpisi denir.

ḳurd : < / kurt, soğulcan; bağırsak kurdu.

lūk : < Ar. / lök, kısa tüylü yük devesi.

mercān : < Ar. / mercan, büssed.

meṭīn : < Ar. / mercan türü.

mūr : < Far. / neml; karınca.

saḳanḳūr : < Gr. / timsah.

seretān : < Ar. / yengeç

seretānū'n-nehriyye : < Ar. / nehir yengeci.

soğulcān : < / solucan, tenya.

şevketü'l-cemel : < Ar. / büyük deve.

şīr : < Far. / aslan.

‘uḳāb : < Ar. / karakuş, kartal, tavşancıl kuşu.

‘uḳḳāb : < Ar. / tavşancıl kuşu. Farsça ullah.

yılan : yılan.

zarab : < Ar. / kirpi denilen hayvandır. Arapça düldül.

zıfda : < Ar. / Türkçe kurbağa ve Farsça çagz ve gūkdür.

zıfda‘ü'l-hindī : < Ar. / Hint kurbağası.

zibl : < Ar. / Hint kurbağasıdır. Türkçe бага derler. Tarak ve hılâl yaparlar.

ziḥall : < Ar. / erkek deve/Kamusü'l-muhit.

Hastalık adları

‘aḳad-i azve : < Ar. / geçici tutukluk, dili tutuk olmak.

a‘mā : < Ar. / kör.

‘araku’n-nesā : < Ar. / siyatik, yanbaşı.

‘araku‘l-medenī/ ‘ırḳū‘l-medenī : < Ar. / bir tür hastalık ismi.

emrāz-ı ‘aşabe : < Ar. / sinir hastalığı.

‘azzū‘l-kelb : < Ar. / bu adla anılan bir hastalık.

bahaḳ : < Ar. / abraşlık hastalığı, kara ve ak olmak üzere iki türü vardır.

baraş : < Ar. / abraşlık, tedavisi mümkün olmadığına inanılan bir hastalık.

bāşūr : < / basur, çıban.

bel soğukluğu : < / bel rahatsızlığı.

bevāsīr : < Ar. / basurlar, mayasillar, hemoroid.

cederī : < Ar. / vücutta çıkan çiçek hastalığı.

cem‘ūt-ṭuhr : < Ar. / bu isimle anılan bir hastalık.

cereb : < Ar. / uyuz hastalığı, uyuzluk.

cinnetü‘ş-şavt : < Ar. / ses kısıklığı ile ilgili bir rahatsızlık.

cünūn : < Ar. / delilik.

cüşā : < Ar. / geçirme.

cüzām : < Ar. / insan vücudunda iyileşmeyen yaralar ve çıbanlar meydana getiren miskin hastalığı.

dāḥis : < Ar. / parmağın uçlarında, tırnak diplerinde çıkan dolama, etyaran.

daḳḳ : < Ar. / dıḳḳ. bkz.

dā‘ü‘l-fīl : < Ar. / kol ve bacaklardaki derilerin fil derisi gibi sert ve çizgili bulunmasından meydana gelen bir hastalık.

devā‘ü‘ş-ṣa‘leb : < Ar. Saç sakal dökülmesi şeklinde görülen bir hastalık.

deviyy : < Ar. Anlaşılamayan, nerden geldiği belli olmayan sesler, gürültüler, patırtılar.

dıḳḳ : < Ar. İnce ağrı, erime hastalığı.

dīdān : < Ar. Ufak, solucanlar, kurtcağızlar.

dīḳu‘n-nefes : < Ar. / nefes darlığı, tıknafes.

dīḳu‘ş-şadr : < Ar. / göğüs darlığı, nefes darlığı.

dīsanṭāryā : < Far. / disanteri, kanlı ishal.

ditre me : < / titreme rahatsızlığı.

emrāzū‘l-mi‘de : < Ar. / mide hastalıkları.

emrāzū‘ş-şadr : Ar. / göğüs hastalıkları.

encere : < Far. / encürî; harâret kabarcıkları, isilik. Kurdeşen, vücuttaki kaşıntı, döküntüler. Ürtiker.

esef : < Ar. / acıma, keder, gam, hüzn, tasa.

evrām : < Ar. / vücutta peyda olan şişler, yumrular, veremler, urlar.

fālic : < Ar. / yarım inme, vücudun yarısına inen inme.

felc : < Ar. / vücutta bir tarafın hareketsiz kalması, inme.

fesād : < Ar. / bozukluk.

fituk : fitik.

frengi : < Far. / Avrupalılara ait, ferengi hastalığı.

fuvāk : < Ar. / fuāk, Hıçkırık, can çekişme, midenin çekilip toplanması.

ğaleyānū'd-dem : < Ar. / kanın sıcaklığı ile ilgili bir tür hastalık.

ğaşeyān : < Ar. / kendinden geçme.

ğaşy : < Ar. / kendinden geçme, bayılma.

ğavm/ğum : < / bu adla anılan bir verem hastalığı.

gicūk, gici, giciyūk : < / kaşıntı.

ğader : < Ar. / uyuşma.

ğafaḵān : < Ar. / kalp sıkışması, çarpıntı.

ğanāzīr : < Ar. / sıraca denen bir tür çıban.

ğarḵū'l-bevl : < Ar. / yakıcı bir idrar yolu hastalığı.

ğarḵū'n-nāra : < Ar. / bu adlan anılan bir hastalık.

ğaşātū'd-dīk : < Ar. / bu isimle anılan bir hastalık.

ğaşbe : < Ar. / kızamık hastalığı.

ğaşbiyye : < Ar. / hasbe. bk.

ğayz : < Ar. / aybaşı (kadınlarda).

ğazāze : < Ar. / bulaşıcı, müzmin ve bazen de öldürücü bir cilt hastalığı olup sonradan bağırsaklara geçerse öldürücü olur.

habāb : < Ar. / niri, habāb, habābe denir. Su üzerinde olan hava kabarcıklarıdır. Burada uçuk anlamında kullanılmaktadır.

hılḵ : < Ar. / boğaz balgamı.

hınzīriyye : < Ar. / kurūh-ı ḥabīs-i hınzīriyye, kötü, pis yaralar, ur.

hıyarcuḵ : < Far. / hıyārek, hıyarcuk, kasık bezlerinin iltihaplanmasıyla ortaya çıkan bir tür çıban.

hıyārek : < Far. / bkz. hıyarcuḵ.

ḥiddetū'l-ḥūmmeyāt : < Ar. / şiddetli humma.

ḥikke : < Ar. / kaşıntı.

ḥināḵ : < Ar. / difteri, kuş palazı.

ḥummā : < Ar. / ateşli hastalık, nöbet, sıtma.

ḥumre : < Ar. / yılancık, alazlama hastalığı. Kızıllık, kırmızılık.

ḥumretū'l-‘ayn : < Ar. / göz kırmızılığı.

ḥunnāḵ : < Ar. / boğmaca, bademcik, boğaz iltihabı.

ḥurḵatū'l-bevl : < Ar. / idrar yanması, sidik yakması.

ḥuṣr : < Ar. / peklik, kabız, idrar tutukluğu.

ḥuṣūnet-i hanḵare : < Ar. / gırtlak rahatsızlığı.

ḥūmmeyāt : < Ar. / sıtmalar, hastalıktan dolayı vücutta oluşan şiddetli hararetler, ateşler. Nöbetli hastalıklar.

hüzāl : < Ar. / zayıflık bitkinlik. Hüsāl-i asabī; sinir bozukluğundan vücuda peyda olan titreklik. Hüzāl-ı müfrite; Sınırı aşan, aşırı bitkinlik.

ictimā‘ū'l-ḵubḥ : < Ar. / vücuttaki bir rahatsızlığın toplanması, birikmesi, yığılması ile ilgili bir hastalık.

ifrāṭū't-ṭamṣ : < Ar. / kadınların adet görmesinde (aybaşı), aşırı kan gitmesi durumu.

iḥtibās : < Ar. / tutulma, tutukluk.

iḥtiḵān : < Ar. / kan yürümesi, kanın bir yere toplanması, birikmesi.

iḥtināk-ı rahm : < Ar. / isteri, hysteric. İhtināk; boğulma, nefes alamayarak ölme.

iḥtirāk : < Ar. / tutuşup yanma.

īlād : < Ar. / doğurma, doğrulma.

‘ile'l-bāride : < Ar. / soğuktan olan hastalıklar.

iltihāb : < Ar. / vücudun bir tarafına kan hücumuyla, oranın şişip kızarması, iltihap, irin.

infitāḥ : < Ar. / açılma, tıkanmış bir şeyin açılması, safra meni gibi sıvıların boşanması, akması.

intiṣābū'n-nefes : < Ar. / bir tür nefes alamama, nefes tıkanması durumu.

ishālū'd-dem : < Ar. / kan akıntısı, kanama.

- isnān** : < Ar. / dış çıkma, dış gelme.
- istifrā'** : < Ar. / boşaltma, kusma, vücutta olan herhangi bir maddeyi azaltma.
- istirhā'** : < Ar. / rahvet gelme, gevşeme.
- istiskā'** : < Ar. / vücutun bir tarafında veya karında su birikme. Siroz hastalığı.
- istişmām** : < Ar. / koklama, koku alma, hissetme.
- kābus** : < Ar. / uykuda basan ağırlık, karabasan.
- ḳabz** : < Ar. / kabız.
- ḳarānīs** : < / bir tür sinir hastalığı. قرانطى
- ḳarānīsü'n-nargus** : < / bir sinir hastalığı türü.
- ḳay'** : < Ar. / kusma.
- ḳay'ü'd-dem** : < Ar. / kan kusma.
- kerihetü'r-rāyihet** : < Ar. / kötü koku.
- kevkeb** : < Ar. / bu isimle bilinen bir hastalık.
- ḳubḥ** : < Ar. / akciğerde toplanan bir tür hastalık.
- ḳuduz** : < / kuduz hastalığı.
- ḳula'** : < Ar. / pamukçuk hastalığı.
- ḳulunç** : < Ar. / bağırsak ağrısı, bağırsaklarda ortaya çıkıp omuz başlarına ve vücuda gelen bir ağrı.
- ḳurūḥ** : < Ar. / yaralar, ülserler.
- ḳurūḥü'l-fem** : < Ar. / ağız yarası, ağız ülseri.
- küzāz** : < Ar. / yaradan mikrop almakla görülen sinir gerilmesi, tetanos, kazıklı humma.
- laḳve** : < Ar. / ağız çarpılması, yüz felci.
- laḳveyü't-tārgūs** : < Ar. / bir tür yüz felci.
- les'** : < Ar. / yılan, akrep, gibi hayvanların sokması.
- maniyā** : < Ar. / mani; delilik, cinnet.
- ma'ş** : < Ar. / adelenin tutulması, büzümesi (fr. crampe).
- māsārīḳā** : < / mezanter; ince bağırsak askısı.
- māşerā** : < Ar. / kan çıbanı, genelde yüzde çıkan tür çıban.
- ma'şūş** : < Ar. / zayıf, arık.
- mecnūn** : < Ar. / cin tutmuş, çıldırmış, deli.
- merāḳıyā** : < Ar. / merāḳi'den; kuruntu, vesvese.
- mūr** : < Far. / pas hastalığı.
- müreккеbe** : < Ar. / bu isimle anılan ateşli bir hastalık, humma türü.
- mürretü's-sevdā** : < Ar. / kara sevdā. مرة السوداء
- nāşūr** : < Ar. / basur deliği. Fr. fistule.
- nefḥa ,nefḥa** : < Ar. / karın şişmesi, şişkinlik.
- nefşü'd-dem** : < Ar. / gırtlakta sümüksel zarın kanamasıyla kan tükürme.
- nehşü'l-'aḳreb** : < Ar. / akrep sokması, ön dişiyle ısırır gibi tutma.
- nek'** : < / yara ve çıban makûlesi (türü) / K.amusü'l-Muhit.
- nevāzil** : < Ar. / nezleler.
- nezfü'd-dem** : < Ar. / kan gitme.
- nezlü'd-dem** : < Ar. / kan gitme.
- niḳrīs** : < Ar. / ayak parmaklarında, topuklarda ve mafsallarda meydana gelen ağrılı hastalık. Fr. goutte.
- Gut hastalığı.
- nisyān** : < Ar. / unutma, unutkanlık.
- nüzūlāt** : < Ar. / inmeler.
- nüzūlü'l-mā'** : < Ar. / bir göz hastalığı.
- rebu, rebve** : < Ar. / astım hastalığı.
- remed** : < Ar. / göz ağrısı.
- ru'āf** : < Ar. / burun kanaması.
- ru'ba, ru'b** : < Ar. / korku.
- sa'fe** : < Ar. / kel, kellik.
- şar'a** : < Ar. / tutarık, tutarak, bayıltıcı, ağız köpürtücü ve çırpındırıcı bir sinir hastalığı.
- şeālīl** : < Ar. / vücutta meydana gelen şiğiller.
- sebel** : < Ar. / göze inen perde, dumanlı, bulanık görme hastalığı.
- seḥḥü'l-em'ā** : < Ar. / bir tür bağırsak hastalığı.
- sekte** : < Ar. / felç, inme, urma, durgunluk. Kanın birdenbire durması.

- sekübûte** : < / iskorbüt hastalığı. سكبوط
- serefân** : < Ar. / iyileşmez bir tür çıban.
- ser-sâm** : < Far. / 1. İnsana sersemlik veren bir hastalık. 2. Menenjit hastalığı.
- seyelânü'd-dem** : < Ar. / kan akma.
- seyelânü'l-meni** : < Ar. / meninin durmadan akması, meni akıntısı.
- seyelânü'r-raḥm** : < Ar. / rahim akıntısı.
- sıtma** : < / sıtma hastalığı, ısıtma, humma.
- sill** : < Ar. / sil, verem, tüberküloz.
- su'âl** : < Ar. / öksürük.
- şudâ'** : < Ar. / baş ağrısı.
- sû'i'l-kınye** : < Ar. / genel halsizliğe yol açan ishal (sürgün) ve benzerleri gibi hastalık.
- sukut** : < Ar. / düşme, aşağı inme, sarkma. Çocuğun eksik veya ölü doğması.
- Åumm** : < Ar. / sağırlar.
- sunûḥuş** : < Ar. / humma türlerinden, sürekli ateş şeklinde görülen bir hastalık.
- sübât** : < Ar. / dalgınlık, hastanın dalması, koma.
- südde** : < Ar. / vücudun bir yerinde görülen tutukluk, tıkanıklık. Peklik, mide dolgunluğu.
- şüflü'l-lisân** : < Ar. / dilde olan bir rahatsızlık.
- sülâḫ** : < Ar. / gözyaşı kanalı şişliği.
- şakîka** : < Ar. / yarık, çatlak, yarım baş ağrısı.
- şıkâk** : < Ar. / ayak yarığı.
- şikâk** : < Ar. / uyuşmazlık.
- şirpençe** : < Far. / en çok ensede ve sırtta çıkan, çoğu istafilokok mikrobundan oluşan kan çıbanı.
- ta'fînü'd-dâ'iyye** : < Ar. / kas çürümeleri.
- ṭamş** : < Ar. / adet görme, aybaşı.
- ṭareş** : < / hafif ve ehven olarak sağır olmak /Kamusü'l-muhit.
- ṭâ'un** : < Ar. / veba, yumurcak denilen salgın hastalık.
- teceşşî, teceşşü'** : < Ar. / geyirme.
- temeddud** : < Ar. / gerinme, kasılma.
- temregü** : < / demregü. Temriye hastalığı.
- terefü'd-dem** : < Ar. / kanın yumuşaklığı ile ilgili bir hastalık.
- tuṭan** : < / kabızlık.
- 'usrü'l-bevl** : < Ar. / sidik zorluğu.
- 'uṣrü'l-vilâḍ** : < Ar. / doğurma zorluğu.
- 'usrü'l-vilâdet** : < Ar. / doğum zorluğu.
- uyuşuk** : < / uyuşmak.
- uyuz** : < / uyuz hastalığı.
- üskübürṭa, üskürbürṭa, üskürbûta, uskurburṭa**
: < / iskorbüt hastalığı. Skorbüt.
- vebâ'** : < Ar. / veba, taun, yumurcak. Salgın hastalık.
- veca'ü'l-üzñ** : < Ar. / kulak ağrısı.
- veca'ü's-şadr** : < Ar. / göğüs ağrısı.
- veca'ü'z-zuhr** : < Ar. / ağrının ortaya çıkması.
- verem** : < Ar. / şiş, yumru, verem. Bulaşıcı hastalık.
- vesvâs** : < Ar. / vesvâse, kuruntu.
- yaraḫân** : < Ar. / sarılık hastalığı.
- za'fî** : < Ar. / zayıflığa ait, kuvvetsizlik.
- za'fü'l-başar** : < Ar. / görme zayıflığı, miyopluk.
- zâhire** : < Ar. / dışarı fırlamış göz, lokma göz.
- zâtü'l-cenb** : < Ar. / satlıcan, akciğer örtüsünün iltihabı.
- zâtü'r-ri'e** : < Ar. / akciğer iltihabı, yangısı, batar.
- zübül** : < Ar. / sararıp solma.

Hekim adları

- anṭonūs 'ûbuyüz** : < Lat. / Antonyus ububiyus.
- bâlürü** : < / Hekim.
- bâlürü yû'l-ibn-i mâseveyh** : < Ar. / Hekim.

bāsilyūs : < / Hekim.

baṭarbaṭrānyūs : < / Hekim.

becril : < / Hekim.

berāklenūs : < / Hekim.

berkelsūs : < / Hekim.

cālīnūs : < Ar. / İlk çağların İpokrat ile birlikte en büyük Grek hekimi, Galen (131-210).

cālīnūsü'n-nikolaus : < Ar. Lat. / Hekim adı.

cermānī: < / Alman hekim.

çelebi: < / Ömer Çelebi, Ömer Şifāî. Hekim.

dāvud: < / Şeyh Davud.

dāvūd-ı inṭākī : < / bu bölgede yaşamış hekim.

delīkūrīdōs : < / Hekim.

dilnāgūs : < / Hekim.

diyāgōras : < / Diagoras, Yunan hekim.

dūncīlūs : < / Hekim.

efṭanūz : < / Hekim.

ferāṭūnū'l-ḥekīm : < Yun. Ar. / Felatun; Eflatun.

ferdelyūs/ferdilyūs : < / Hekim.

ferliyūs : < / Hekim.

gōrḥıyānūs/gūrḥıyānōs : < / Hekim.

gubūbiyūs : < / Antonyus Gubūbiyus.

gubūbuyūz : < / Antonyus Gubūbiyus.

gūbiyūs : < / Hekim adı. Bkz. Antonyus gububiyus.

gūbuyūs : < / Hekim adı. Bkz. Antonyus gububiyus.

ibnū'l-mesīḥ : < Ar. / İslam dünyasının en büyük filozofu. Ortaçağ'da Batı'da Avicenna diye tanınmıştır. İbn-i Sina.

ibn-i sīnā : < Ar. / Hekim.

ḳārlōs : < / Hekim.

ḳaṣṭālōs : < / Hekim.

mālikī: < Ar. / Hekim.

māseveyh : < Ar. / İbn-i Māseveyh, Kamusu'l-Alam'da Meyhail Bin Mā Seviye, olarak geçer: "Halife 'Abbasiye zamanında yetişen süryānū'l-aşl eṭṭibbā-i 'arabdan olup, Yuḥnā bin Māseviyehūn birāderidür. Me'mūn ḥalīfenūn ḥıdmet-i ṭabābetinde bulunup, ḳudemānuḡ re'yinden ayrılmađuı ve müteaḥḥirīn eṭṭibbānuḡ keşif ve icādı olan 'ilāclara ri'āyet itmediđuı ve maa-hazā 'umūm-ı eṭṭibbānuḡ kendisine ḥürmet ve ri'āyeti ve ḥalīfenūn fevḳa'l-'āde i'timād ve ḥüsn-i zannı olduđuı mervīdür."

'ömer cūvānī : < Ar./ Ömer şifāî. 18.yy. Osmanlı hekimi.

'ömerü's-şifāî : < Ar. / 18.yy Osmanlı hekimi.

senarṭul cermānī : < / Hekim.

Sonuc:

Eserde toplamda 449 bitki adı tespit edilmiştir. Bunlardan köken olarak 42'si Türkçe; 243  Arapça; 58'i Farsça ve 106'sı ise diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 188.58

Arapça olanlar % 1,091.07

Farsça olanlar % 260.42

Diğer % 475.94

Terkip adlarında toplamda 308 terkip tespit edilmiştir. Bunlardan 200'  Arapça; 5'i Farsça; 103'  diğer dillere mensuptur. Türkçe terkip adına rastlanmamıştır.

Arapça olanlar % 616

Farsça olanlar % 15.4

Diğer % 317.24

Organ adlarında toplamda 75 organ tespit edilmiştir. Bunlardan 21'i Türkçe; 43'  Arapça; 8'i Farsça ve 3'  diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 15.75

Arapça olanlar % 32.25

Farsça olanlar % 6

Diğer % 2.25

Hayvan adlarında toplamda 51 sözcük tespit edilmiştir. Bunlardan 8'i Türkçe; 30'u Arapça; 11'i Farsça ve 2'si diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 4.08

Arapça olanlar % 15.03

Farsça olanlar % 5.61

Diğer % 1.02

Hastalık adlarında toplamda 191 hastalık adı tespit edilmiştir. Bunlardan 14'  Türkçe; 162'si Arapça; 8'i Farsça ve 7'si diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 26.74

Arapça olanlar % 309.42

Farsça olanlar % 15.28

Diğer % 13.37

Hekim adlarından toplamda 36 isim tespit edilmiştir. Bunlardan 1'i Türkçe; 9'u Arapça ve 26'sı ise diğer dillere mensuptur.

Türkçe olanlar % 0.36

Arapça olanlar % 3.24

Diğer % 9.36

Eserin 1/b- 81/a varakları arasında incelenen tıbbi terminolojisi yukarıdaki gibidir. Eserden elde edilen toplam veriler karşılaştırıldığında Arapça kökenli s zc lerin diğer dillere oranda fazla olduğu görülmektedir. Müellifin Türk olmasına rağmen, bu oranın Türkçe'ye göre fazla olmasının sebebi müellifin aldığı eğitim gereği bilim dilinde yapt ı tercihten kaynaklanmaktadır.

Kısaltmalar

Ar. : Arapça

Far. : Farsça

Fr. : Fransızca

Frenk. : Fren e

Gr. : Grekçe (Eski Yunanca).

Lat. : Latince

S r. : Süryanice

Yun. : Yunanca

Kaynaklar

- Develi, Hayati (2006), Osmanlı Türkçesi Kılavuzu, İstanbul.
- Develioğlu, Ferit (2005), Osmanlıca- Türkçe L gat, Aydın yayınları, Ankara.
- Dilçin, Cem (1983), Yeni Tarama Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara.
- Doğan  aban, (2012), ‘Ebulfeyz Mustafa Efendi’, Risale-i Fevziyye fi L gati’l M fredati’t-Tıbbiyye, De i im Yayınları, İstanbul.
- Kahya, Esin,  mer  ifai, Ankara Üniversitesi, D.T.C. Fakültesi, s. 172-195.
- Kanar, Mehmet (2010), Farsça-Türkçe Sözlük, Say yayınları, Ankara.
- Küçüker, Paki (1994), Yadigar-ı İbn-i  erif, Giriş-Metin-Dizin, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- Küçüker, Paki (2010),  erefeddin Sabuncuoğlu- M cerrebname, Kültür Ajans Yayınevi, Ankara.
- Muallim Naci (1987), L gat-i Naci,  a rı yayınları, İstanbul. Mustafa bin Mehmed bin Ahmed, Ris le-i Fezziye fi L gati’l-M fred ti’t-Tıbbiye, Mill  Kütüphane, No: Hk 2363, Ankara.
- Mütercim Asım Efendi (2000), Burh n-ı Katı (Haz. M. Öztürk, D.  rs), TDK yayınları, Ankara.
- Osmanlı Ansiklopedisi (1999), Hanedan, C. 12, Yeni Türkiye yayınları, Ankara.
-  nler, Zafer (1990a), Cel l ddin Hızır Pa a, Müntahab-ı  if  I Giriş-Metin, TDK yayınları, Ankara.
-  nler, Zafer (1990b), “14 ve 15. Yüzyıl Anadolu Türkçesi Botanik Terimleri”, Journal of Turkish Studies, Volume 14, (Fahir İz Armağanı), Harvard, s.357- 392.
-  nler, Zafer (1999), Cel l ddin Hızır Pa a, Müntahab-ı  if  II Sözlük, Simurg yayınları, Ankara.
-  nler, Zafer – Canpolat Mustafa, (2016), İ hak Bin Murad –Edviye-i M frede, TDK yayınları, Ankara.
-  z elik, Sadettin (2000), “15.Yüzyılda Yazılmış    Tıp Kitabı  zerine”, TDAY Belleten 1997, s.385-395.
- Sami, Şemseddin (2005), Kamusu T rk ,  a rı yayınları, İstanbul.
- Tdk (1993), Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, TDK yayınları, Ankara.
- Tdk (2005), Türkçe Sözlük, TDK yayınları, Ankara.
- Turan, Zikri (1992), Hacı Pa a, Teshil - Dil  zellikleri, İnceleme, Söz Dizini İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya.
- Uludağ, Osman  evki, Be bu uk Asırlık Türk Tababeti Tarihi (Matbaa-i Amire, İstanbul, 1925, 163.)
- Wikipedia, “Paracelsus” 1 Ekim 2019. 00.13, <http://www.sozkimin.com>

ÖMER ŞİFÂÎ'S VOCABULARY CALLED WORK IN KİTÂB-I CEVHERÜ'L-FERÎD Fİ'T-TİBBÜ'L -CEDÎD

Aygöl Çetinkaya

Abstract

In this study, the vocabulary related to the medical terms in the 18th-century Ottoman physician Ömer Şifâî's called Kitâb-ı Cevherü'l-ferîd fi't-tıbbü'l-cedîd was examined. The work consists of thirty-one chapters and a description. In this work, Ömer Şifâî mentioned the construction stage of the drugs used in the treatment of various diseases in general and which diseases should be used in the treatment of these diseases. And even how to obtain the substances to be used in the preparation of drugs before the drug is made emphasized, too. For example, topics such as extraction of mines, distillation of water, oils, glue and gums salt extraction from nature are explained gradually. This work, which has not yet been examined by me as a master's thesis. Due to the volume of the work and the richness in terms of content, the medical vocabulary the work should be evaluated in a separate study. In this article, the contents of the work and the words related to medical terminology are given with their origins and meanings. The aim of thisvocabulary study is to reveal the vocabulary in the field of medicine of the period and to provide convenience to those who will do research in this field and similar researches that will be done after that.

Keywords: Medical vocabulary, Kitâb-ı cevherü'l-ferîd fi't-tıbbü'l-cedîd, Ömer Şifâî.